

Anton Hykisch

MILUJTE KRÁLOVNU

HISTORICKÝ ROMÁN
O MARII TEREZII

HOST

Milujte královnu

Anton Hykisch

**MILUJTE
KRÁLOVNU**

BRNO 2017

Copyright © Anton Hykisch, 1984

Translation © Václav Králíček, 2003

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2017

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-7577-275-6 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7577-276-3 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7577-277-0 (Formát MobiPocket)

Epilog (namísto prologu)

Jsem tedy mrtva. Je středa 29. listopadu roku 1780 večer, dvě minuty po deváté. Vlhká tma klade zmáčené prsty na vychladlá okenní skla. Průzračná hmota brání, aby mě unesla temnota ulic, už neslyším, jak doktor Störck zavírá okno, protože se v koutě třesou křehká děvčátka, a já jsem ho chtěla mít otevřené, protože jsem neměla dost vzduchu.

V posledních letech jsem nenáviděla zavřená okna, potřebovala jsem dýchat a mít jistotu, že zachytím v neviditelných komůrkách a lalocích svých plic vlásečnice vzduchu, křehké pápěří kyslíku. V posledních minutách mi bolest roztahovala plíce jako obrovské kovové zvony pana Guericka v Magdeburgu (vzpomínka na přírodovědné pokusy drahého Františka), potom jako by se zvony zvětšily a jedna jejich polovina zalehla Vídeň a druhá zakryla tuto síň Hofburgu, postupně dopadla na mramorovou podlahu, neviditelné stroje, vývěvy a další roztodivné přístroje z různých končin říše začaly pracovat, aby vysály zpod chladné polokoule všechen kyslík, všechen vzduch, celý neopakovatelný život, ubohé dýchání. Jako by ani nebylo Boha všemohoucího, pána duchovna, jako by měli pravdu filozofové, čekající v přítmí na všech dvorech Evropy, zatracenci jako Voltaire, La Mettrie, jako by byl člověk opravdu jen stroj. Chyběl mi vzduch, dusila jsem se v křečích. Počítala jsem, kolik ještě vydržím, dívala jsem se po síni a hledala stopy strašné kovové polokoule zvonu, která mě mačkala. V plicích mi chrčelo, pracují ve mně všechny ty dosud nevynalezené stroje a vyhánějí ze mě život. Ze svého křesla jsem viděla stůl se štíhlými nohami,

opírá se o něj můj zaražený syn Maxmilián, nad stůl se naklání dvorní lékař pan Störck, od kraje koberce se blíží vévoda Albert Sasko-Těšínský, uherský místodržící v Bratislavě, a v koutě se chvějí mé dcery. Nejprve vévodova žena, má drahá Marie Kristina, dobrá víla bratislavského hradu, má nezničitelná láska, má replika, mé ženství, mé mládí přetrvávající v její křehkosti a laskavosti. Pláče. Vedle Kristiny stojí Marianna s divně odvrácenou tváří, abych jí neviděla do očí. Tvář s kamennou jistotou, jako by v ní nebyla jistota Kristova, ale jistota neznámých sil, různých kamenů a minerálů, ve kterých se přehrabává, hladí je a baví se s nimi, mincí, které tak vytrvale sbírá, jistota svobodného zednáře Ignáce Borna.

Má smrt je už vědecky popsána a zakreslena. Všechno probíhalo, jak má. Jak se sluší na promyšlenou a korunovanou, vskutku císařskou a královskou smrt. Kdybych ještě jednou zdvihla hlavu, uviděla bych, jak se zleva u mého křesla chystá pokleknout můj zpovědník, páter Ignác Müller z kostela svaté Doroty, člověk s privilegiem, že se dozvěděl, co se nedozvěděl nikdo z těch, kdo jsou okolo, ani císař, ani arcivévodkyně a vévodové. Pravdaže, jsem opravdu nemoderní, na konci osmnáctého století se už zpravidla neumírá se zpovědníkem, a když ano, tak jen se záměrem pojistit se, s náplastí proti ďábelskému životu, v hrozně nouzi, v pascalovské kalkulaci se přivolá zpovědník. (Co kdyby náhodou existoval Nejvyšší, a dokonce soudil naše činy?) Umírám tak jako tak, potřebuji vedle sebe preláta, jenže v jistém smyslu je už pozdě. Čekala jsem od Boha ještě několik minut, možná hodin, mohlo se snad prodloužit tohle umírání v křesle plynulým rozhovorem. Jenže už je pozdě, všichni okolo vidí, jak se trápím a dusím, polévá mě pot, toužím po chladu alpských potoků. Ráda bych se napila z vod Moravy či Ybbsu (jak je v podobě čarovných žen odlil mistr Donner v sousoší

fontány na Novém trhu), jak bych se zhluboka napila! Nejraději bych se přiblížila k Traunu. Donner ho znázornil jako nádherného mládence s bujnou kšticí. Je skloněný nad pramenem, svaly se mu lesknou potem a je opásaný soudkem z dubového dřeva, jež uchovává svěžest vod. Už nikdy neuvidím Nový trh s Donnerovými sochami, nevstoupím do žádného ateliéru, neuvidím ani sebe samu na mnohých obrazech, medailích a sochách, vzpřímenou, ještě nezestárlou, s krásným tělem, s hrdě vypjatým poprsím, krásnějším než hrudi Donnerových nymf. Už nikdy nebudu nikomu patřit. Už nejsem, jen zůstávám.

Vedle mě u opěradla křesla strnule klečí císař. Nervózně a vyčerpaně se zadýchává, červený v obličeji. Vychutnávám jeho starosti. V této chvíli mně starosti ubudou a jemu přibudou. Před několika minutami jsem se o sebe ještě starala, doufala jsem, že si uloupím hrstku okamžiků, aby se miska vah tolik nepřevážila na stranu zla, ale teď už je pozdě. Věci zkameněly. Vysoké francouzské okno se zavřelo. Už necítím, jak mě ze zadu hladí další dcera. Alžběta se schovala za křeslo, jako už roky schovává svou kdysi krásnou tvářičku, desítky let znetvořenou neštovicemi. Přemohla ji trpkost a zahálka. Alžběta stojí za mnou v načechrané krinolině a její bledá ruka se opírá o vysoké opěradlo. Líbám tě na nádhernou tvář, Alžběto, kdysi má nejkrásnější, Boží prst tě zohavil a nikdy jsi v lůně neucítila muže. Odsoudili jsme tě k samotě u dvora, vím, od teď budeš ještě naléhavěji pociťovat císařovu nenávist a pohrdání Kounicovo. Moji rodinu nazývají panoptikem. Ještě jsem chtěla mnoho věcí zařídit, mnohé urovnat, vyslovit tolik rad a napsat mnoho dopisů, ale už mi nebylo dopřáno času. Jsem mrtva.

Dvě minuty po deváté ucítil císař Josef II., jak mi strnulo rameno a znehybněla hlava. Ustal chropot a poslední křeč se rozplynula.

Svíčky vedle vysokého francouzského okna jako by ze sebe stříšly spršku chorobných slin, přestaly se chvět a klidně se narovnaly. Už nedýchám.

Ještě před několika hodinami jsem mohla uniknout strachu z neznáma. Teď už je pozdě. Mé starosti budou jiného druhu než jak zabezpečit pompézní barokní pohřeb a zakázat tancovačky, divadelní představení a koncerty. Má smrt, soudní stolice, které jsem šedesát tři let unikala, mě dohonila.

Za několik hodin, až pomine hrůza z mého skonu, začnou si okolostojící dělat výčitky, proč mě před jedenácti dny pustili na hon na bažanty (prudký a vytrvalý liják, zima v lesích, byla jsem prostydlá do morku kostí), ale chtěla jsem vidět své nejdražší děti, Marii Kristinu a jejího Alberta. Teď, v hodině mé smrti, stojí oba mladí z Bratislavy vzadu v sále, jako by se cítili vinni. Zítra se budou mé děti i dvořané hádat, kdo zavinil, že jsem prostydlá, proč mě včas nepřevezli do loveckého zámečku nebo nedopravili zpět do Vídně. Možná také začnou rozebírat, proč jsem šla na svátek Všech svatých do ledové krypty kapucínů. Měla jsem snad letos udělat výjimku? Neměla jsem chvíli pobýt s milovaným manželem Františkem Štěpánem, neměla jsem si na sklonku života hodinku pohovořit s mrtvými našeho rodu? Od smrti mého manžela se krypty staly mými tanečními sály, předsíní mé přípravy na smrt, jejím chrámem, živou ukázkou nevyjádřitelných jevů, místem vzpomínek na zemřelé. Nebála jsem se svých předků, bála jsem se sebe, svého počítání.

Hádali se nade mnou už od začátku toho hloupého prochladnutí. Vždyť jsem zpočátku neměla ani horečku. Císař téměř věřil v mou nesmrtelnost. Vládl už delší dobu bez mého zasahování, má nemoc mu do určité míry vyhovovala. Zavírala jsem se do svých komnat, beze spánku jsem trávila noci a dny, psala jsem desítky dopisů do celé Evropy svým dětem a přítelkyním. Jen Kristina v Bratislavě cítila neklid

a před týdnem náhle přijela i s knížetem Albertem. „Matka je v zoufalém stavu, nevidíte, Veličenstvo?“ řekla bratrovi. Císař Josef jen mávl rukou. Zdála jsem se mu nezničitelná. Obořili se na doktora Störcka, žáka slavného Van Swietenena, že mě řádně neléčí. (Van Swieten, Donner, Khevenhüller i další rádcové a generálové, všichni už jsou mrtví, jen já jsem zůstávala naživu.) Za dva dny jsem požádala o svátost umírajících. Josef se viditelně znepokojil. Chudák Störck. Příisahou jsem ho zavázala, ať mi oznámí, až se přiblíží den mé smrti. Nemilosrdně a jasně. Včera mi řekl: „Veličenstvo, ano, je čas se připravit.“

Trápila jsem se dva dny.

„Jsou to už poslední křeče?“

„Ještě ne,“ zakoktal se Störck.

„Tedy nejhorší mám ještě před sebou?“

Přikývl. Pokoušel se mi naordinovat utišující léky. Odmítla jsem. Císařovna matka, královna česká a uherská, arcivévodkyně rakouská nebude umírat ve spánku.

Ne, musím vědět o všem. Smrt mě pronásledovala od dětství. Vyrostla jsem v ovzduší krypt a těžkých závěsů, na svatební cestě v Itálii, když jsem byla nejzamilovanější, jsem viděla katafalky a nelidské smuteční slavobrány v barokní mohutnosti. Mezitím tance, hony a karty. Ale každý večer upozornění na smrt. Odmítala jsem dnes večer věřit, že smrt je dlouhotrvající slavnost, a proto je strašná. Smrt musí být něco jednoduššího a pochopitelnějšího, jedna kulka, zásah mečem, bodnutí kopím, vražený nůž. V našem století už neumírají panovníci na bojištích, ale chrčí v rozlehlých palácích, napodobeninách Versailles. Králové neumírají na banality, jako umírám já. Řekněme na nachlazení. Můj drahý otec zemřel právě tak, po lovu, prokletý podzim střední Evropy, nerozhodný a bez mrazu, slizký jako ropuchy v hniјících tůních, páchnoucí jako zkažené ryby v kuchyních chudáků. Můj manžel císař František zemřel náhle v Innsbrucku.

Uviděla jsem ho už jen na katafalku. Srdce se zastaví z neznámých příčin, které Van Swieten a jeho profesori nestačili prozkoumat.

Dnes po obědě a večer chtěli všichni kolem mě, abych si na chvilku zdřímla. Rozčilila jsem se. Stvořitel mě může každou chvíli povolát k sobě, bojím se usnout třeba jen na minutku. Nechci, aby mě smrt zastihla nečekaně. *Chci vidět, jak přichází smrt.* Nic jiného mě už nezajímá. Včera a dnes jsem odehnala všechny dcery, nemusí vidět, jak se trápí kdysi nejkrásnější panovnice Evropy, jak se svíjí v křečích a dusí při kašli, jak se přitom natřásá její tlusté tělo v černých šatech, nenamalovaná a vyčerpaná, s dvojitou bradou, vypadanými vlasy, oteklýma očima, masa bezvládného a nadbytečného těla. Jen Josef II., můj syn a spoluvládce, od mé smrti jediný panovník rozsáhlé říše od Chebu po Krakov, od Terstu po Košice, od Milána po Bělehrad, od Bruselu po Temešvár, může a musí vyslechnout svou matku a odpůrkyni. Zůstaly nám jen dva dny, podle Božího i lidského soudu mé poslední dny, abychom mezi záchvaty u otevřených oken probrali všechno, co mě ještě znepokojovalo. Jen my dva. Vyřídili jsme mnohé spisy, připojila jsem dodatek k závěti, odkázala peníze stovkám škol, které jsem založila. Teď můžeme dále pracovat. Vzpomínali jsme na desítky jmen, zhodnotili postoj každého, přátel i nepřátel, korunované hlavy nebo sedláka, Ludvíka XVI., manžela mé lehkomyšlné dcery Marie Antoinetty, mínění papeže i ruské carevny, anglického krále, bavorského kurfiřta, pruského krále Fridricha (přežil mě o šest let), židů i svobodných zednářů, jezuitů i jansenistů, mrtvého Voltaira (zemřel ohavně, mám radost, že zemřel jinak než já), kardinála Migazziho, Esterházyů, Pálffyů, Kinských, Harrachů, Nosticů, všech, kteří se od mé smrti třesou strachy, jak s nimi naloží Josef II., až se mu uvolní ruce. Svazovala jsem mu je já, moje mateřská péče. Od zítřka, od čtvrtka, vzejde

v zemích našeho mocnářství nový věk, chce ho nastolit můj syn, dravý a nespokojený. (Jsem jen Josef II., ale chci, aby mi říkali Veliký.) Nikdy už mě nenazvou Veliká. Ruská carevna Kateřina je prý už Veliká. Bezbožný Voltaire ji pochlebovačně nazval Semiramis Severu. Nestanu se Velkou v dějinách. Já jsem si nelehala do postele s dvořany a nezavraždila jsem svého muže. Byla jsem a zůstanu jen Marií Terezií, možná dobrou matkou. Zůstanu na medailích a pochovají mě v kryptě kapucínů. Zbude po mně ještě něco víc?

„Chci vidět, jak přichází smrt.“ (Marie Terezie nemohla dýchat, myslela, že okna jsou přivřená, ale byla dokořán. Ztěžka se zvedla z křesla a potácela se k pohovce. Když na ni klesla, Josef se jí pokusil pomoci. „Vaše Veličenstvo, špatně se vám leží.“ — „Ne,“ odpověděla. „Dost dobře na to, abych umřela.“) Zaslechla jsem samu sebe. Po chvíli mě obestřelo bílo. Nekočné plachty, krystalicky bílé stěny hrobky.

Jsem tedy mrtva a přišel čas účtování. Kdo si co uchoval a co zůstává jen mně. Protože vládcové nejsou nikdy sami, i když se nám zdá, že jsou osamoceni. Tíží je vládnutí. Vládcové většinou neodpovídají za svou smrt, ale zpravidla odpovídají za smrt svých poddaných.

Plných čtyřicet let a jeden měsíc jsem vládla milionům. Teď je konec.

Jsem mrtva. Je to jen obměna věty: Budu souzena. Jak obstojím?

I. Půvaby mládí

„Prosím tě, tišeji,“ zacpala mu dlaní ústa. Dlaň voněla, ale byla veliká. Zorica měla velkou dlaň. Takovou sedláckou, pomyslel si dragoun. Pokožku měla naopak jemnou. „Už několik let nepracuji, můj milý, Selim mě nenechá pracovat.“

„Nemůžu tišeji,“ vzdychal a vnímal vůni Zoriciných prsů, převaloval je nad sebou. „Zorico, pojeděš se mnou. Zítرا odjždíme.“

Zorica se zarazila, přestala se vrtět a tiše se rozesmála. Posadila se a začala mu bubnovat dlaněmi po hrudi.

„Jsi silný, Ignáci. Můj silný voják.“ Líbala ho na spleené vlasy a Ignác, jak ji ucítil, znovu začínal ztrácet vědomí. „Co ty jsi vlastně zač, Ignáci? Pěšák, nebo jízdní? Řekni, miláčku.“ Rozmarně se zasmála. „Raději chodíš, nebo sedíš?“ Zaválla ho bělostí těla, nevoněla sazemi, ale jakýmisi voňavkami, které určitě vyžebrała od muže, bosenského kupce. „Neumíš mluvit? Jsi špatný jezdec a ještě horší pěšák, Ignácku. Špatní jste vy bojovníci, není divu, že vás Turek zahnal za Dunaj a Sávu. Neumíš porazit ani mě, dragoune.“

Dragoun se nadzvedl, urážka zabořela, velká, bílá Zorica ležící na něm ho rozzuřila. Otevřel ústa, chtěl zakřičet, ale znovu mu je zavřela, jak se mu na ně přilepila. Celý vlhký, ženin dech ho omámil, bezvládně klesl na slavník, přísátá Zorica s ním. Uslyšel, jak se ženiny vlasy otřely o plátno stanu, a ten zvuk mu na chvíli připomněl domov, jasné poledne před otcovou chalupou, matka s bratrem Adamem napínají utkané plátno a kolíkují ho, aby se vysušilo. Zorica asi nezná zvuk napínaného plátna, její muž Selim ji halí jen do batistu,

aby se nemusel namáhat při vysvlékání („jak dávno jsem se nemilovala, Selim je stále na cestách, můj milý dragoune, můj drahý Slováčku“). Pláteníci z Horních Uher se v jižních pohraničních vojenských oblastech jaksí nemohou prosadit, je tu mnoho Arménů, Židů a Bosňanů.

„Tak ty mi neprozradíš, kdo jsi? Nejsi ty náhodou felčar, co se jen tak naslepo táhne s Rakušany až sem k nám? Nejsi ty náhodou jen takový ztřeštěnec, co by chtěl vydělat na vojně proti Turkovi?“

„Zorico, já...“

Zorica mu držela hlavu v rukou a líbala ho jako bláznivá, pokoušel se setřít si sliny z tváří a vousů. Chtěl si osvobodit ruce, dopracoval se až k ženině tváři, ale Zorica najednou ztuhla. Bradavky se jí napnuly jako horní díl stanového dílce a Ignác ucítil v dlaních její mohutné tělo. Neprošel tu dlouhou cestu od stehů k ústům, ruce mu zůstaly na bocích a kupcova žena přimhouřila oči.

„Ty mě nechceš, dragoune? Zítřa neodjedeš, to si pamatuj! Přilepím tě, uvidíš. Přisaju se k tobě a budeš mě poslouchat, pacholka si z tebe udělám, sloužit mi budeš, jsem pravoslavná a svobodná žena, bývalá sedlačka, žena nejbohatšího kupce z Banátu. Když budu chtít, plukovník Landau tě prožene uličkou. Budu-li mít náladu, dám tě potrestat panem generálem Neippergem. Nebo chceš, aby tě nechal potrestat sám arcivévoda František Štěpán Lotrinský, nejvyšší velitel císařských vojsk? Stačí, abych zavrtěla boky, a Selim sežene dva tisíce tolarů na výstroj vašich pluků a páni plukovníci a generálové mi splní každé přání. Každé, rozumíš? Mám moc, Ignáci, a ty jsi jen obyčejný dragoun. Máš štěstí, že se naše nářečí tak podobají a já ti rozumím skoro každé slovo. Řekni, jak mě miluješ?“

„Moc tě miluji, Zorico. Jsi ta nejrozpuštěnější ženská, jakou jsem kdy měl.“

„Tak se mi to líbí. Ale to není všechno. Ještě mi řekni, oč jsem hezčí než špinavá Desanka, co ti včera před stanem lá-tala kalhoty a svá ubohá prsíčka si vyložila ze šatů. Má je jako shnilé a přezrálé hruštičky.“ Chytila dragouna za vlasy. „Cos s ní měl, ty lumpe, ty šejdíři uhersko-slovenský?“

„Pušť mě, Zorico, pro Matku Boží, o vlasy mě připravíš, ty nenasytná. Nejsem důstojník ani pan generál, abych si mohl vyrvané vlasy zakrýt napudrovanou parukou.“

„Sláma je ta tvoje paruka, ty ubožáku odkudsi z Karpat, ty zloději slepic a nezbedníku. Jediná tvoje ozdoba je ten tvůj ocásek, můj nejmilejší a pevný ocásku. Vzhůru do zbraně, můj dragoune. Co to cítím? Skoro nic. Zaostří si zbraň, otevři křesadlo a do kleku přede mnou, ty čerte... Počkej, nezamlouvej, jak to bylo s Desankou?“

„Desanka jen kalhoty... nevěříš? Desanka za mnou nepřišla, přišla za Ferem. Ten si na ni myslí. Přísahám, seděla u našeho stanu, nejdřív jeho pozašívala, potom bílý kabátec, takový kyrysnický jsem jí donesl...“

„Donesl? Ukradls ho z erárního skladu, ty čubčí synu. Znam ten kabát. Předevčirem dodal Selim vašemu plukovníkovi pět tuctů kabátců, sama jsem je s pacholkem vezla do sýpky, tam, co máte plukovní sklad.“

„Vždyť ano, čertice jsi, ty čarodějnice, před tebou člověk nic neschová. No a Desanka zůstala u Fera, nabídla se... že zašije. Víš, jak bylo horko, všechno jí jako by samo sebou vyskočilo ze šatů.“ Ignác mávl rukou. „A že bych nevěděl, že Desanka je jen taková... rozdávačná. U nás doma máme o nich písničku.“

*S čím jsem se narodila,
tím se žít musím.
Kdybych chlapcům nedávala,
umřela bych, tuším.
Dala bych ti, dala, ale není místo...*

Zorica zatahala Ignáce za uši, až ho zabořelo.

„Já ti dám děvče štedré, až budeš mít tělo jeden oheň. Ty potvoro jedna!“ Kroutila mu pomalu ucho, až se na něj svalila.

„Desance všechno samo vyskočilo. No dobrá. Tvému Ferovi to asi stačí.“

„Jsi stokrát krásnější než Desanka.“

„Opakuj po mně, Ignáci. Odkud že ty vlastně jsi?“

„Z Terchové, Trenčínská stolice.“

„Opakuj po mně: já Ignác, zvaný Kollár, z Terchové z Horních Uher, dragoun uhersko-královského pluku, tu slavnostně vyhlašuji, že Desanka, schovanka kupce Vitice, je jen taková ubohá rašple, bez ničeho a bez všeho, zatímco paní Zorica, žena kupce Selima, moje svobodná milenka, je stokrát krásnější, hodná a rovná královnám a...“

„... zatímco paní Zorica, žena kupce Selima, moje svobodná a milovaná, bláznivá a nejúžasnější milenka, je tisíckrát krásnější než všichni andělé a ďáblové...“

Tváře se potkaly, těla spojila, nemohli vydržet.

„Jen nekřičme, proboha,“ šeptali si do uší a skoro ohluchli. Všechno se s nimi zatočilo a vojenský stan se ve dvě hodiny v noci proměnil na palác blaženosti s nejtajnějšími komnatami. „Udělej mi dítě, můj nejdražší. Udělej mi ho,“ sténala. „Bude po tobě. Nikdy ho neopustím. Můj neuvěřitelný. Že ty mě neopustíš? Zběhni od pluku, víc přitlač, skryji tě jako teď. Vždycky jen v sobě.“

„Usnul jsi. Přikryla jsem tě.“

„Ale ty prochladneš.“

„Musíš se víc přitulit. Ještě blíž. V noci je chladno.“

„Je nad ránem. Za chvíli začne Fero bubnovat.“

„Jak málo času nám zůstává,“ hladila ho, „ohřejte tě, ty můj očásku. Po obědě ti donesu houni. Jednou mi ji muž...“

„Nechci od něj nic.“

„Mě máš od něj.“

„Ty jsi, Zorico, sama od sebe.“

„Hodí se ti na dlouhých cestách. Týdny půjdete nahoru Maďarskem. Dostaneš se blíž k domovu. Nemáš radost?“

Ignác Kollár neodpovídal. Odtáhl hlavu. Zoriciny vlasy ho lechtaly. Pozoroval černé švy stanu, vytvářely na šedivé plachtě temný kříž.

„Nevím,“ zamumlal. „Těším se na matku, ale sama víš, co je sedlácká bída. Mnoho soužení. Prarodiče jsem vídával jen v noci, svalili se na slavníky, unavení jako zvířata. Chalupa nám zpustla, nebylo kdy ani co zasít, ani nebyl čas okopat brambory za chalupou. Matka nosila všechna kuřata panstvu na zámek, sami jsme po celý rok neviděli masa ani funt.“

„Proto jsi utekl?“

Ignác přikývl.

„Celá rodina utekla. Otec se uchýtil v Bystrici u fary a trochu se mu ulehčilo.“

Zorica ho zamyšleně hladila.

„Myslela jsem si, že taková bída je jen u nás. Divíš se, že jsem se odevzdala Selimovi a líbala mu nohy, když přišel naše o mě požádat? Moji rodiče hleděli na Selima jako na Božího posla, protože z jejich dcery udělal paní. Rozumíš? Občas je mi smutno a propláču celou noc, domů k našim však nejdou. Srdce by mi puklo.“ Obrátila se k Ignácovi a potichu ho líbala. „Prokletá válka, prokletý Turek. Tolik se o tebe bojím, vojáčku můj. Všichni tu krev vylijete, svoji mladost ztratíte. Marně nám pomáháte. Tohle je začarovaný pás země. Co si já pamatuji, dědek i pradědek jen o Turkovi mluvili. My jsme tady taková prokletá krajina nikoho. Jen vojáci se tady střídají, rabují a zase táhnou dál, ale za Dunajem je odnepaměti stále Turek. Za časů prince Evžena se zdálo, že je s Turkem amen. Ale princ Evžen zemřel a ti vaši dnešní generálové jsou jen packalové. To sám dobře víš. Nedejbože, že by Turka porazili,

je spojený s čertem, možná je ten jeho Alláh silnější než náš Bůh. Nevím, jsem jen hloupý sedlácké děvče.“

„Nevím, Zorico, jestli jsou válka a Turek vinni. U nás nemáme Turka odnepaměti, a přece naše chalupy pustnou, celé vesnice utíkají dolů do Maďarska a sem k vám. Tady najdou alespoň opuštěná pole, neoraná a bez grófů. Buďte šťastni, že nemáte pány na krku.“

„Jak to, že nemáme? Není světa bez pánů. Jsou to vaši rakouští důstojníci, přivalí se turečtí harambašové, přepadávají nás náčelníci pandurů. A každý jen krade a bere. Odtud sedláci utekli už před lety, tady se uživí jen kupec, který žije z vás, z vojska.“

„U nás v horách je, pánbůh zaplať, už skoro půl století klid. Velcí páni z Uher se dohodli s císařem a válka nás nesouží. Ale co z toho, když nás ničí robota? Byli tací, co se vzbouřili, utekli do hor. Víš ty, Zorico, jaké máme krásné hory? Jednou tě tam vezmu, namouduši. V horách žili svobodně a přepadávali zámky. Jejich vůdce byl od nás. O něm jsi neslyšela. Juro Jánošík se jmenoval. V každé vesnici se za něj u nás modlili chudáci, i když ho vyhlásili za zbojníka. A čeho dosáhl? Císařští ho chytili, župní vrchnost odsoudila a za žebro ho pověsili. Naši se na něj pamatují, vyprávěli o něm, stalo se to před dvěma desítkami let. A co se změnilo? Nic. Vše zůstalo při starém.“ Ignác Kollár se protáhl na lůžku a držel v ruce Zoricinu velkou dlaň. „Ve dne v noci zapřahat volky a koně pro panská pole, každý týden nosit všechno z domu na panský stůl. Kdybys viděla ty hostiny, předkrmy a zákusky, paštiky a sosy. Pečené a smažené maso z celého světa vaří kuchaři z Vlach a Francie. A to si mamka a desítky jiných od úst utrhují. Urození páni. Prý pro obranu vlasti. Jak to? Já tady bojuji, ne můj pán. Ten si najal plukovníka Landaua a můj pán si sedí kdesi ve Vídni nebo v Bratislavě, nadbíhá hraběnkám, herečkám a děvkám.“

„Tišeji, Ignácku, láska moje. Obejmi mě ještě jednou. Už začíná svítat, všechno nám skončí.“

Ignác Kollár jako by přestal vnímat ženu vedle sebe a zahleděl se na stanovou plachtu nad sebou. Jak venku přibývalo světla, měnila se ze šedé na bělavou. Proč se trápíme i při milování? Nebo se osudu nedá uniknout?

„Otec je otrokem foršpontu. Umíš trochu německy, Zorico? To je jako potah. A celá chalupa pláče nad dávkami, co nám vrchnost předepsala. Víš, kdosi k nám přinesl na zápraží odkudsi písničku. Nikdo ho nezarazil. Možná byl opilý, ale takhle veršoval:“

*Dva lotři jsou v naší zemi známí,
Peter Porcia a Pavel Foršpont zvaní,
Porcia ti vezme vše tu i tam,
Foršpont zase koně, voly bere nám.
Pro Porcie jsem všechno rozprodal
a majetek svůj do zástavy dal.
Zůstaly mi jen boty dřevé
a na krku starost o sedm hladových dětí.*

Zorica se vymanila z objetí.

„Říkáš, že vaši utíkají sem k nám? Celé vesnice že se vylidňují? Tak přijď i ty sem. Podívej, naši řeči rozumíš, je podobná té vaši nahoře. Země je tu dost, přijď, budeme se vídat.“

„Ne, Zorico, mě už k poli nikdo na světě, ani Panenka Maria, nedostane. Dal jsem se naverbovat, už svůj celoživotní kříž mám. Můj bratr Adam také utekl z domova. Farář ho doporučil jezuitům. Studuje u nich ve Štiavnici. Až se dostanu domů, pojedu ho tam navštívit. Ale k nám do vesnice, nikdy. Aby mě tam chytili? Ne. Bratr Adam se vyučí farářem nebo bude mnichem a bude se mít dobře, všechno dostane. Mně se nechce žebrot u jiných. A jsem i hříšný, Zorico.“

„To, že jsme spolu, není hřích.“

„Jak to?“

„Když spáváš s opravdovým srdcem a láskou, ne za toly, tak to před Pánem Bohem není hřích.“

„Kdo tě tohle učil?“

„Náš pop. Když jsem byla ještě dívenka, chodila jsem k němu poklízet. Nejdřív jsem plakala. Hloupá jsem byla, dnes vím, že mě využil, ale bála jsem se ho, nakonec jsem si zvykla. Byl vcelku hezký. Jeho žena měla souchotiny a popávala celé měsíce v zatuchlé chýši, do které jsem nesměla vstoupit. Pop k ní posílal jen sluhu, aby vynesl smetí.“

Je děvkou od dětství? Ignác Kollár se zarazil. Pochopitelně, proč by jinak spávala s našimi dragouny?

„Věneček jsi do manželství nedonesla, Zorico.“

„Selim mě nejdřív zbil, hned o svatební noci, potom nad ránem jsem ho objala a nelitoval. Doufala jsem, že zapomene. I já jsem věděla, že nejsem v něžných rukou, ale unikla jsem selské otročině. Zalíbilo se mi pokřikovat na služby a hrozit mladým pacholkům,“ rozesmála se. „Sváděla jsem je, hrála si s nimi, tak jako si kdysi u nás na vesnici hrával pop se mnou. Zlá jsem, můj dragoune, zkažená. Ale už neumím jinak. Když něco dělám, dělám to pořádně, z celé duše a srdce. Jestli s tebou budu mít dítě, dostane jméno po tobě. I když nevím, jestli mi ho u nás takovým divným jménem pokřtí. Co že to bylo za svatého muže?“

„Světce ze Španěl, prý zakladatel jezuitského řádu.“

„A to je co?“

„Nikdy jsi nic neslyšela o jezuitech? Jsou učení, stokrát moudřejší než ostatní mniši, zpustlí vesničtí faráři a vaši popi. Učí se jen na univerzitách, vychovávají si i dorost. Přijdou do vesnice a vyberou nejšíkvnější hochy. Strčí je do svých škol. Tak se dostal do světa i náš Adámek. Jezuité jsou pečeni vaření na královských dvorech. Tahají za šňůrky, co ovládají

svět. Vidělas už loutkové divadlo? Jednou u nás byli, takoví z Čech, krásné věci hráli, loutky jako živé, v nádherných šatečkách. Jen seshora je neviditelní lidé za provázky tahali.“

„Jak ráda bych viděla loutkové divadlo!“

Zorica odhrnula vojenskou houni a její bílé tělo zaskvítilo na pozadí stanového plátna. I když se Ignácovi zavíraly oči nevyspáním, zamotala se mu hlava, přelévala se mu vroucí hmota jako lektvar a nebojácně sáhl na hroty prsů, jež se otočily k němu. Opravdu ji musím opustit? S kým tak bude zítra lehat, když bude kupec Selim na cestách?

„Zorico, já... nemůžu bez tebe. Vrátím se k tobě. Přísahám. Ještě jednou se vrátím na Dolní zem, pomstím své druhy. V tureckém táboře u Kornie jsme našli tisíc dvě stě useknutých hlav našich vojáků. Turci je jednu po druhé usekali. Na to se nedá zapomenout. My se sem ještě vrátíme, Zorico. Až se budou stavět nové pluky, přihlásím se.“ Zarazil se. Chtěl se jí svěřit, že by jednou chtěl být v čele praporu nebo setniny. Číst a psát se už naučil. Jednou přijde čas a Ignác Kollár, i když není urozeného původu, dostane jako udatný voják důvěru a bude moci velet alespoň několika vojákům. „Potom určitě přijdu a vezmu si tě za ženu, Zorico. Mezitím Selim umře.“

„Nemluv tak. Neznáš ho. Je tlustý jako vepř, srdnatý jako býk, ale vychytralý jako zmije. Proklouzne mezi prsty. Už tehdy, o svatební noci jsem poznala, že po dobrém se od něho neosvobodím. Jen lstí. Když zjistil, že nejsem panna, zuřil jako divoké prase, dupal a zmlátil mě do krve. Měla jsem proto povlečení krvavé, můj milý, aby služebnictvo nic nezjistilo. Ze zoufalství jsem vykřičela jméno toho, kdo mě o poctivost připravil. Za půl roku našli popa z naší vesnice po hrozné bouřce ležet mrtvého v zahradě fary pod odlomenou větví. Ne, můj milý dragoune, dokud můj zákonitý muž Selim žije, ty kupcovu ženu nedostaneš. Jen tajně. Z mé vůle. Sám by tě

zabil. Nebo by najal pandury, aby tě v noci ubili. Raději uteču já s tebou.“

„Neutečeš, Zorico. Dokud jsem jen obyčejný císařský dragoun, se mnou nepůjdeš. A jestli jednou budu něčím víc, to ti dnes ráno opravdu neumím povědět. Musíme se rozloučit, Zorico... Cože, ty pláčeš?“

Líbal ji na vlhké oči a objal ji.

Dotkli se vzájemně a opětovně je to vzrušilo. Bubeník císařských dragounů pluku pana Landaua se za několik minut ozval. Oba milenci se smáli, ostré zvuky bubnu je ještě více rozpálily. Svou svobodu našli v šíleném bubnování, které jako by znělo na jejich počest a povzbuzení.

Po dlouhá léta v nich zlověstné zvuky vojenských bubeníků nevzbuzovaly strach, ale vzpomínku na společné chvíle. Vnější svět se zdál přemožitelný.

*

„Tak bratříčku, jak se cítíš v úloze velkovévody toskánského?“ V hlase Karla Lotrinského bylo cítit ironii, kterou ani neskrýval. „Všechny parády, které ti tvůj věrný a dosud neznámý lid chystá, ti pomohou zapomenout na zmatek, který jsme zanechali na jiném konci Evropy. Za chvíli začne ohňostroj, krásné Italky už čekají. Slavnost na tvoji počest jim rozbouří krev v hrudích. Vaše Jasnosti, město Livorno vám leží u nohou.“ Princ Karel Lotrinský si narovnal paruku a zakroužil elegantně rukou před svým bratrem.

František Štěpán Lotrinský měl podle narychlo postavených vítězných oblouků a slavobrán v Toskánsku, a zvláště v hlavním městě Florencii, teď nejnovější titul František III., velkovévoda toskánský. Stál u okna královského paláce v Livornu a díval se na podlouhlé náměstí. Tvořily je dvouposchodové měšťanské domy s rovnými střechami. Z oken visely pestrobarevné prapory, vlajky s erby, záclony, vyšívané

závěsy, všechno na počest velkovévody, jenž se přišel po dvou letech konečně podívat na svou novou zem, kterou teď viděl poprvé. Františkův pohled se úmyslně vyhnul obludné pyramidě, stojící uprostřed náměstí přesně proti oknům paláce a čnějící vysoko, snad až do výšky kostelních věží. Na vrcholu pyramidy byla socha (sádrová?) anděla s velkou troubou. Oznamoval zemi, že pod ním je pyramida pohádkové země hojnosti. Neví se, jak to livornští Židé vymysleli, že anděl z vrcholu pyramidy, sahající do výšky kostelní věže, do této chvíle nespadol a že ho nesežrala hejna vran, která kroužila kolem. Tato babylonská věž hojnosti, postavená podle představ židovských obchodníků, neochvějně čněla proti jarnímu nebi a na jejím úpatí vyzpěvovali podnapilí livornští občané, dováděly děti, proháněli se mládenci a tanečními kroky poskakovaly nedočkavé dívky. Všichni občas pohlédli vzhůru na stupňovité terasy pohádkové věže, kde na jednotlivých stupních naříkaly přivázané srnky, kvičeli divočáci a zajáci, kokrhali kohouti a kdákaly slepice, to všechno umně připevněné za nohy k dřevěným ráům. Na vyšších terasách visely šunky, klobásky, hroudy rozmanitých sýrů, náhrdelníky z vajec, slovem všechno, co snaživí kupci sehnali na počest nového vládce.

„Už jsem leccos viděl, ale něco tak nevkusného ještě ne,“ zabručel novopečený velkovévoda. „Je třeba se však povznést nad banalitu. Toskánsko je vlastí bankéřů a eldorádem obchodníků. To není k zahození. Proč tedy nepochválit poddané za tohle monstrum?“

„No, ve Florencii tě přivítali trochu vkusněji. Jadot je šikovný architekt, je třeba ho využít i ve Vídni. Všiml sis, jak tě zvěčnili na vítězném oblouku před florentskou bránou San Gallo v plné zbroji jako hrdinu boje s Turkem? Kdyby ti stavitelé věděli, jak to bylo v Srbsku a Banátu doopravdy...“

„Přestaň, Karle!“

„Nebud' přecitlivělý, bratříčku. Zvykej si. Vídeňský dvůr a hlavně tvůj vznešený tchán ti ještě nejednou předhodí, jaký vlastně jsi hrdina a vojevůdce.“

„Proč nemluvíš v množném čísle? Císař nás *oba* pověřil vedením výpravy proti Turkům. Jsme v tom namočení *společně*.“

„Jestli tě to uspokojí, prosím. Stále však vystupuji jen jako tvůj bratr. Ty jsi ale manžel budoucí následnice trůnu, budoucí vládce velké habsburské říše. Pardon, zakladatel nové dynastie, teď už habsbursko-lotrinské.“

František otevřel vysoké trojdílné okno. Do síně vpadl rámus z livornského náměstí. V davu uviděl neznámou tvář ženy s vysokým účesem a velkýma očima. Svítla ze skupinky dětí a lišila se od nich smutkem. Její nehybná tvář byla jako socha, zkamenělý mramor uprostřed bláznivého veselí. Je to má vlastní duše, pomyslel si. Žena s bílou tváří jako by poohnula hlavou směrem k jeho oknu. Rychle uskočil od okna a nechal před sebe spadnout bohatě řasenou záclonu. Tvář krásky byla teď prosekána záclonou. Jsem za mříží. Je mi třicet let a jsem otrok. Vězeň dynastických zájmů.

Obrátil se k bratrovi.

„Je mi z toho nanic. Nezdá se ti to všechno ponižující? Nová dynastie. Já zastupuji lotrinský rod. Na papíře. Ve skutečnosti jsem se musel písemně vzdát Lotrinska, naší vlasti, nádherného koutu Evropy, který má půvab německé krajiny a lehkost francouzského ducha. Co jsou všechny tyhle maškarády proti naší rodné zemi?“

„Dobře víš, že to byla podmínka Francie, aby uznala pragmatickou sankci. Lotrinsko v rukou Francouzů je cena, kterou Habsburkové zaplatili, aby tvoje manželka mohla bez obav zasednout na nedělitelný habsburský trůn. Za malé Lotrinsko dostaneš půl Evropy. Zdá se ti to málo? A navíc od tchána suvenýr. Do osobního vlastnictví velkovévodství toskánské, plné darů přírody, jako jsou italské krasavice a židovští bankéři.“

„Ano, ano. Přesvědčuje mě o tom i má milovaná žena. Rozumem uváženo, je všechno v pořádku,“ odvrátil se od okna, „není ti však podezřelý, jak nás s hanbou odvolali z tureckého bojiště? Není tahle cesta do Toskánska jen jakousi fintou, aby se nás ve Vídni zbavili? Nebude to práce císařových rádců v Hofburgu, především odporného Bartensteina? Nemrzí tě, že jsme jako vojevůdci tam dole vlastně selhali, Karle?“

Karel Lotrinský se napřímil.

„V žádném případě se necítím být špatným vojákem.“

„Já se necítím být dobrým vojákem, Karle. Jsem možná dobrý finančník, baví mě zakládat dílny, manufaktury, zvelebovat naše země, ale ne chrápat pod stany a řvát na stovky tupých sedláků, které zverbovali a oblékli do bílých kabátců rakouských dragounů, granátníků a kavaleristů. Nebaví mě sedět nad mapami a kreslit šiky pluků, setnin a praporů. Vymýšlet, zda bude lépe použít šikmý, rovný nebo obloukový šik, počítat, kolik vojáků je třeba nechat v druhém sledu, kolik v záloze. Nenávídím rozkazy k chytání dezertérů a tím méně toužím po...“ polkl, protože při té vzpomínce mu bylo na zvracení, „netoužím po boji a ještě méně po tom, co následovalo vždy večer, kvílení raněných a tak. Takové obrazy nemohu vylíčit nikomu. A tím spíš mé něžné plavovlásce, té teprve ne. Kvůli Marii Terezii jsem uposlechl císařova rozkazu, ale to ti říkám, princí Karle Lotrinský, že půldruhého roku na Balkáně mi stačilo. Nikdy víc nebudu válčit. Raději se usídlim ve Florencii, přivezeme sem naše dcerky a budeme tu žít a vládnout, jak nejlépe dovedeme. V Toskánsku se pokusím po sobě něco zanechat. Něco jiného než potoky krve.“

Karel Lotrinský se pohrdavě usmál.

„Tvůj sen o osmnáctém století jako o věku osvíceného míru pochází zřejmě z Francie. Svět ve Versailles, svět Ludvíka XV., který si žije uprostřed západní Evropy, daleko od potenciálních nepřátel, je jistě blaženým světem pro lidi našeho stavu.“

I já bych si přál být u Ludvíka a u nožek paní Pompadourky třeba jen dvořanem. Jenže sbírku podivných království, knížectví, vévodství a bůhvíjakých provincií ve středu a na jihu Evropy, jakými jsou državy Habsburků, to neudržíš ani rok pohromadě blahosklonnými úvahami francouzských encyklopedistů, ale jen armádami, zbraněmi. S tou tvou mírumilovností se ti může lehce stát, že zůstaneš s půvabnou Marií Terezií jen velkovévodou toskánským a ničím víc.“

„Vůbec by mi to nevadilo, bratře. Mám jinou představu o světě a o našem století.“ Polkl. Odolal pokušení prozradit bratrovi zážitek z cesty do Londýna, podniknuté před několika roky, ještě za otcova života. Cestoval s lordem Chesterfieldem. (Londýnská noc, zastrčená ulička, skromná místnost, zavázané oči a potom oslepující svíce, klíč mlčenlivosti, zednářská lóže, rukavice na čistotu úmyslů, slib lóži: bude skromným stavitelem krásnějšího a spravedlivějšího světa.) Díval se do zhrublé tváře svého bratra, v duchu se krotil, nesmím se unáhlit. Musím zachovat tajemství. Jednou přijde čas a korunované hlavy v Evropě, všichni dnešní následníci trůnů (vzpomněl si na jemného a vtipného pruského korunního prince Fridricha, jeho svatba, Fridrich hraje na flétnu) v duchu tajných slibů přinesou svým zemím nový, osvícený věk, nastolí století volnosti, v němž se bude víc cenit práce a podnikavost než řinčení zbraněmi a despotismus.

„Myslím, Karle, že se lišíme v názorech na smysl vlády a života vůbec. Svět ovládají zákony. Nikdo je nesmí porušovat. Jen objevit a využívat. Nejsou to zákony papežů ani kardinálů, ani Lutherů, Kalvínů, Ignáců z Loyoly ani jiných fanatiků. Jsou to přírodní zákony.“ František Lotrinský přešel k vysoké komodě a vyndal z ní knížku. Ukázal ji bratrovi.

„*Duch zákonů?* To zní krásně.“

„Ano, Montesquieu. Přečti si to. Teď si znovu čtu jeho *Perské listy*. Tady máš citát jako ušitý na tebe, strana sto dvacet

jedna: *Je osudem hrdinů ničit se dobýváním zemí, které pak najednou ztratí, nebo podmaňovat si národy, které potom sami musí zničit; jako ten šílenec, který se ničil tím, že kupoval sochy a hned je rozbíjel.* Nejsme i my takoví šílenci?“ zavřel knížku. „Dávám si předčítat z Montesquieua každé ráno, když mě oblékají, chystají mi paruku a pudrují.“

„Zdá se, že císař Karel VI. se řídí francouzskými spisovateli, když se příliš nestará o své državy, ale raději komponuje opery, sám si je diriguje a tráví celé dny na lovech divokých kachen mezi Dunajem a Moravou. Podle toho je tedy dnešní svět na nejlepší cestě k osvícenému věku. Škoda jen, že turecký sultán nečte Montesquieua. Přestože snad byly *Perské listy* adresovány právě jemu.“

„Přichází jiný věk. Dobývat je třeba něco jiného. Podívej se kolem sebe. Kolik nepoznaných věcí nás obklopuje. Lidé přicházejí na to, že zbohatnout se dá nejen loupežím, kontribucemi, ale i objevováním přírodních zákonů, vytvářením nových hodnot, prací. Celé naše dosavadní myšlení, zaměřené jen na pochybné a lidmi povymyšlené morální zákony, je třeba zrevidovat. Nad zákony morálky, které si pro sebe vhodně upravili kněží, sektáři a fanatici, jsou zákony přírody.“

„Moudře vymyšleno, velkovévodo toskánský. A s těmito názory se svěřuješ i své něžné manželce? Slovem, zachce-li se ti milovat, tak si dáš přivést z ulice hezkou měštku. Když ti neodolá dvorní dáma velkovévodkyně, je to v rámci přírodního zákona. Je to zákon francouzského dvora ve Versailles, stuttgartského dvora, bavorského Nymphenburgu, Petrodvorce, varšavských Lazienek, drážďanského dvora. Zkrátka celá vzdělaná Evropa je už na nejlepší cestě uplatnit vznešené přírodní zákony. Takže kde je chyba?... Je to dobře vymyšleno, téměř pro zpovědnici.“

„Posměšky mě nepřesvědčíš. Na světě jsou zajímavější věci než vyhrané bitvy na bojišti nebo v batistových postelích.“

Zamyslel se už někdo z dnešních filozofů a moralistů nad tím, kolik váží mozky všech lidí, kteří teď žijí na zeměkouli? Změřil už někdo, kolik vody naprší za rok a odkud se ta voda bere?“ Velkovévoda toskánský mával *Perskými listy*, prst měl zastrčený na oblíbené straně a volně parafrázoval: „Asi by se všichni papežovi učenci pořádně zapotili, než by nám prozradili, kolik mil urazí zvuk za hodinu nebo jak dlouho trvá, než k nám doletí sluneční paprsek, nebo kolik sáhů nás dělí od planety Saturn. To jsou, bratříčku, otázky pana Montesquieua. Víš, v jaké křivce je třeba sestrojít loď, aby z ní byla ta nejlepší plachetnice? *Tyto zákony neoslňují falešnou úctou. Právě pro svou jednoduchoť zůstaly dlouho nepoznané a lidé si jen po dlouhém bádání uvědomili jejich důležitost a rozsah. Prvý zákon zní, že každé těleso se pohybuje v přímce, pokud nenarazí na překážku, která ho odchýlí od směru* (strana devadesát sedm).“ Zaklapl knížečku. „Tohle bude bilance zítřka. A já ji chci číst jako první. I jako vládce.“

Karel Lotrinský se rozesmál.

„Myslím, že mé přesvědčení o kráse přímky je lehce otrsetelné. Raději přísahám na krásu ženských křivek. Podívej se, co prozrazuje výstřih tamté zrzavé Livorňanky, která se sklání nad svým capartem! Přece jen se smírím s tímto Toskánskem místo rodného Lotrinska.“

Jeho slova zanikla v náhlém zvuku fanfár. Okenní tabule se zachvěly tím, jak zazněly hlasy desítek plechových nástrojů. Bratři se vrhli k oknům. Proti ultramarinovému nebi stála pyramida rajských blažeností zlověstně jako nebetyčná aztécká svatyně. Za ní vyšlehl ohňostroj. Současně na čtyřech stranách stupňovité konstrukce vyrazili čtyři rozkošní mladíci v trikotech tělové barvy (jsou jako nazí, zarazil se Karel Lotrinský). Vyběhli až na předposlední terasu, kde se leskly stříbřité klece s kanárky a korelami zářivých barev. Chlapci běželi jako akrobati po okraji terasy, otvírali jednu klíčku za

druhou, až každý z nich došel na konec své terasy. Tam zapálili pochodně a seběhli o terasu níž. Pyramida hojnosti se tak od vrcholu postupně níž a níž rozzářila a k italskému nebi vylétly desítky vylekaných ptáčků, nerozhodně zakroužily nad sochou anděla a vydaly se nad moře, za zapadajícím sluncem. Čtyři odvážlivci, nádherní Apollonové, splnili svou úlohu a seřadili se pod okny velkovévody toskánského. Ozvaly se výkřiky slávy, fanfáry dozněly. Z přístavu se ozval první výstřel z děla.

František Lotrinský se podíval na komodu. Hodiny se vztyčeným jelenem (dar Pálffyů z Bratislavy, když tam byl jako uherský místodržitel) ukazovaly právě šest hodin. Hluk z náměstí zavínil, že velkovévoda ani nezpozoroval, jak se před ním vynořil komorník a uctivě ukázal na dvoukřídle dveře na boku síně. Neviditelná ruka rozevřela bílé dveře jako andělská křídla a v nich se objevila vysoká, štíhlá plavovláska v modravých šatech s kulatým výstřihem.

„*Serenissima Maria Theresa, Arciduchessa d’Austria, e Gran Duchessa di Toscana,*“ ohlásil chraplavým hlasem komorník.

Kráčela k nim s rozevřeným náručím.

„Slavnost začala přesně, pánové,“ usmála se. Počkala, až jí oba bratři políbí ruku, a potom zlehka objala svého manžela. V pozadí stála stará hraběnka Fuchsová, její dávná pěstounka, společnice na jejich italské cestě.

Mladí vládcové Toskánska přistoupili k otevřenému oknu. Drželi se za ruce a usmívali se na náměstí. Nad přístavem vybuchoval ohňostroj. Z vysoké oblohy do moře padaly různé variace písmen F a MT. Z druhého okna se díval Karel Lotrinský.

Řecké ohně za pyramidou hojnosti dohořívaly, pochodně na čtyřech stranách pyramidy ještě plápolaly. Několik uhořelých oslepených kanárek spadlo na dlažbu. Velkovévoda si všiml, jak se hlouček dětí hned vrhl na zem a začal se prát o cizokrajné mrtvolky. Ohňostroj nad městem ještě vybucho-

val novými kaskádami, ale pyramida hojnosti ztemněla. Na pravé straně se ozval praskot dřeva, od pochodně se vzňala dřevěná konstrukce. Mezi výbuchy ohňostroje žalostně mečela ještě živá zvířata.

Vtom František ucítil, jak dívčí ruka jeho ženy ztuhla a její nehty se mu zaryly do dlaně. Marie Terezie stála strnulá, pohled jí padl na úpatí pyramidy hojnosti. První odvážlivci se vydrápali na podestu a nejnižší terasu. Měli v rukou nože. Dobře mířenými ranami bodnutím usmrcovali jeleny a dvě srnky, které se ještě hýbaly nad náměstím. Za nimi postupovaly ženy a děti. Zkušené hospodyňky cvičenými pohyby kroutily krky kuřat, slepic a kohoutů. Na nebe vyletovaly zbytky ohňostroje, ale na náměstí křupaly kosti zvířat, stříkala krev, létalo peří. Ozývaly se výkřiky a slévaly se v jediný řev. Osamělé rachejtle nad přístavem opsaly poslední křivky a klesly do neznáma.

„*Finito, finito!*“ chraptěl komorník a pokoušel se odlákat vladařský pár od okna.

„Večeře je připravena, starosta čeká,“ snažila se připomenout hraběnka Fuchsová své svěřenkyni.

Komorník rázným pohybem zatahl záclonu v oknech. Marii Terezii zajiskřily oči a velitelským pohybem ho zarazila. Záclona zůstala v půli cesty.

Pyramida hojnosti už po jedné straně hořela a v mátožném světle praskajícího trámu a hořících hadrů se rychle škrábaly drobné postavičky, desítky Livorňanů (kolik ubožáků?) zaplavily podstavec, natahovaly ruce na další terasy, kde visely dlouhé šňůry klobásek, šunky a houpaly se žluté bochníky sýrů. První lovci nerozhodností řvali na podstavci, pátilo je dilema, zda nejdříve pozabíjet kuřata, dranžirovat zabitě srnky, porcovat divočáka, nebo lézt výš, kde už někdo přesekl provaz a na hlavy chudiny se sesypaly vuřty, párky, klobásky, salámy, mlátily je po hlavách jako plody nevidaných stromů z ráje. Ženy si o překot nACPávaly zástěry a výstřihy kousky

sýrů, jiné se opásaly věnci uzenin nebo si je zavěsily kolem krku, dusily se dýmem hořícího dřeva a škvařících se látek, klouzaly ve velkých kalužích krve a rozteklého loje z pozabíjené zvěřiny, kterou někteří nedočkavci už začali krájet. Jedna žena si strhla šaty a téměř nahá, s povadlými prsy, běhala po terase, šaty použila jako ranec a házela do nich kousky masa, sýry a klobásy. Před sebou měla dva sběrače, vlastní (či cizí) děti, zastavila se a pokoušela se srovnat neforemný balík. Dcera se jí snažila ovázat prsa šátkem, dostala pohlavek, musela místo toho vázat uzly na ranci, dole čekal vzrušený a rozjařený dav, nedočkavý toho, kdo chytí tuto smutnou kořist. Upracované, ochablé tělo nebylo vzácností, ale její ranec byl poklad.

Novopečená velkovévodkyně toskánská mezitím křečovitě zatínala nehty do manželovy dlaně, stáli u okna jako zkamenělí v ten březnový podvečer léta Páně 1739, neschopni odejít. Jako by jim oči zahákly stovky černých nití a strhávaly jim bělma na sto stran. Báli se pohnout strachy, že jim ostré nitě vytrhnou oči z jamek, když se otočí stranou.

Kam se dívat, když všechno je jedno nezládnutelné mraveniště. Do nebe se tyčící jehlan pyramidy je obsypaný černými a červenými mravenci spásajícími svou kořist navzdory ohni a tmě. Hle, tam nad nejvyšší terasou pyramidy spatří Marie Terezie jednoho z těch nádherných mladíků, jeho tělo oblečené v růžovém trikotu svítí do tmy, pokouší se vylézt na plošinku, na vrchol pyramidy, kde je socha anděla s troubou. Co tam vidí? Nikdo neví. Jen vytrvale vymršťuje pružné tělo, pokouší se přitáhnout na zdobené cimbuří vyřezané ze dřeva, které je patrně špatně ohoblované, protože do Apollonovy dlaně se zadírají třísky. Jedna ruka se smekne, užuž se zdá, že se chlapec zřítí z výšky kostelní věže. Co ukryli livornští Židé u nohou sádrového anděla? Pečené sele, mísy s nejjemnějšími paštikami, nakládaného zajíce v burgundské omáče, misky ze sèvreského porcelánu s půlmetrovými dorty a šle-

hačkovými sochami velkovévodského páru (neboť to všechno už bylo a ještě bude), rozteklé zmrzliny všech barev, od malinové po pistáciovou, které vytvářejí portréty Františka III. nebo Marie Terezie?

Velkovévodkyně za oknem se to nikdy nedozví, protože tak vysoko nevidí. Na vrcholu ještě nešlehají plameny, požírají spodek, připékají znetvořené mršiny. Mezi nimi pobíhá chlap s dlouhým řeznickým nožem v ústech. Leze po čtyřech, potom se vzpřímí a začne na nůž napichovat vše, co vidí okolo sebe, udrží si hrstku vuřtů, ale ostatní kousky ještě živého masa, potřísněné lojem, žlučí, chlupy, peřím, napůl uškvařenými látkami, mu padají, vrhají se na ně hladové děti a ženy na ně pokřikují.

Tu se ozval už jen nový výkřik hrůzy, mladík v trikotu se zapletl mezi nohy třímetrového sádrového anděla, pyramida hojnosti zasténala, naklonila se směrem k paláci (dřevěná konstrukce na této straně věže zcela prohořela), už přibíhají první lidé s vědry vody. Syčí a škvaří se živé a mrtvé maso lidí a zvířat, chlapec v trikotu se drží jediného vyřezávaného trámu a podaří se mu bez zranění dopadnout do zmatku u podstavce. Ještě je vidět jeho růžové tělo, vtom chlap s řeznickým nožem vedle Apollona zabodne s řevem čepel do divočáka a vyvalí se vnitřnosti, málem do tváře Apollona v kdysi tělovém trikotu...

Marie Terezie omdlela. František ji zachytí nad obrubou okna, ale zlatá čelenka, vykládaná diamanty, se smekne velkovévodkyni z hlavy, komorník ji zvedá ze země a plavé kadeře vypadají chvíli tak strašně bezbranné.

*

Má-li být Toskánsko první zkouškou mých schopností, musím se přiznat, že kromě reprezentace jsem si na nic jiného netroufala. Koneckonců můj milovaný otec, císař Karel,

daroval toskánské velkovévodství mému manželovi, takže ať se trápí vládními problémy on.

Cesta do Itálie pro mě byla dost únavná. Sotva jsem ve Vídni přečkala svízele porodu (naše druhorozená dcera Marianna se narodila v říjnu), trochu jsem se zotavila a už před Vánoce jsme odjeli do Itálie. Otec na této cestě trval. Nemohli jsme nechat svět na pochybách, že habsburskému rodu nezáleží na italských državách. Od smrti posledního toskánského velkovévody Gian Gastona I. uplynuly už dva roky a můj manžel měl co nejdříve převzít vládu po vymřelém rodu Medicejských. Je to závazek a úkol, pro který je třeba podstoupit i cestovní útrapy.

Vánoce jsme strávili v tiché radostné pohodě v Bolzanu. Byla jsem ráda, že vidím oba bratry v lepší náladě. Z vojny proti Turkům se vrátili skleslí. Zdá se, že můj milovaný není typ pro vojenskou kariéru. Po smrti prince Evžena Savojského jsou rakouské armády jen stínem bývalé slávy. Kdybych byla mužem, neváhala bych se věnovat vojenské vědě, abych pomohla otci.

Koncem roku 1738 jsme dočista uvázli v karanténě na území Benátské republiky, protože naše úřady lajdácky vybavily dispens pro Benátčany. Tak jsme nuceně strávili Silvestra ve Veroně v paláci hraběte Buriho. Okouzila jsem veronské šlechtice, při tanci mi šeptali, že pro mé zlaté vlasy jsou ochotni se navzájem pozabíjet, jen abych poručila. Samozřejmě, nezabili nikoho, jen jeden z nich si vyvrtnul při tanci kotník, smekl se po spadlé paruce, ke které se nikdo nechtěl přiznat. Bylo veselo. To už bylo vlastně na plese v Boloni. Celé dny jsme proseděli v kočárech a s námahou jsme postupovali zasněženou krajinou, kola klouzala po námraze a kdesi nám museli místo koní zapřáhnout voly, aby naše kočáry vytáhli ze závějí. O to radostněji jsem se večer zahřála při tanci a zpěvu. Vystoupila jsem jako operní zpěvačka v duetu se slavným

tenorem Senismem. Řekl mi, že se svým hlasem bych obstála i v největších italských operních souborech. Jsem *virtuosa* evropské třídy, a kdyby mě nečekala jiná kariéra, dobyla bych evropská jeviště.

Od konce ledna už jsme byli ve Florencii a František se ujal úřadu. Doufám, že se tentokrát nezklameme. Zdá se, že mého muže správa hospodářských záležitostí zajímá. Musím se od něho učit, že problémy země je třeba rozmotávat ne od diplomatických klevet a bezcílného klábosení nad mapami, ale od hospodářské síly státu a stavu státní pokladny. Pevně doufám, že František tu obstojí a opoziční nálady proti Lotriňanům ve Vídni pohasnou. Je to pro mě prestižní otázka. Před třemi roky jsem si vybojovala manželství s milovaným a obdivuhodným mužem proti vůli celého dvora a teď musíme dokázat, že naše spojení plně vyhovuje i dynastickým zájmům.

Mnozí si myslí, že mé první roky v manželství jsme strávili v líbáncích. Ano, porodila jsem mu dvě dcerky a miluji svého muže nade všechno na světě. Je pozorný, laskavý, má pochopení pro mé city a dokonale si rozumíme v nejintimnějších věcech. Ale v třetím roce spolužití vidím i jeho chyby. Snažím se je pochopit, musím si na ně ovšem dávat pozor a pokouším se je mírnit. Nevím, jak se mi to podaří. Zatím si František získal mého otce. Doprovází ho na lovech, císař obdivuje jeho zručnost v sokolnictví, jízdě na koni a v šermu. František je měkký a tvárný. Podléhá zahálčivé nečinnosti. V tom vidím nebezpečí pro náš rod, pro naši budoucnost. Přizpůsobuje se otci, místo aby ho vedl žádoucím směrem. Je uctivý ke starým rádcům na jeho dvoře, ale nikdy neprojeví svůj vlastní názor. Ze začátku se to zdálo diplomatické, ale teď už ho pomlouvají, že za jeho mlčením se skrývá nedostatek vlastního politického úsudku. Chválabohu, můj otec je ještě muž v plné síle a v nejlepším věku, takže starosti o budoucnost můžeme prozatím odložit.

Dodatečně si vyčítám, že jsem nezabránila, aby František debutoval jako velitel naší armády na Balkáně. Necelé dva roky vojenských neúspěchů Františkově pověsti citelně uškodily. Začaly tím klepy o neschopném cizinci. Dvůr ho pokládá za lehkomyšlného kavalíra, který těží z manželství se mnou, ale do společné věci našeho rodu ničím pozitivním dosud nepřispěl.

Bohužel nevím, s kým bych se poradila v delikátních pochybnostech. Jsem jen nezkušená dvaadvacetiletá žena, dobrá matka a vítaná účastnice veselých zábav, objekt příjemných poklon a prázdných dvorských řečí. Jenže jednou — nevím kdy — dolehne na mě tíha vlády a už dnes se bojím, že ji neunesu a zle skončím. Pokoušela jsem se zavést na toto téma rozhovor s milovaným Františkem, ale obvykle mě se smíchem zarazí a obrátí mou pozornost na světské radosti, kterým těžko odolávám. Pozoruji u sebe zvláštní sklon k dobrodružnosti a náhlému rozhodování, miluji hazardní hry. Hraji karty s takovým rozechvěním, jako bych se milovala s mým nejdražším. Myslím, že bych se měla krotit.

S trpkostí musím přiznat, že mě dostatečně nepřipravili na všechno, co mě může čekat. Až jednou budu mít možnost samostatně rozhodovat, asi začnu pravděpodobně od systému výchovy. Vzpomínám si na dětství se dvěma sestrami. Jedna z nich záhy zemřela a zůstaly jsme s Mariannou jen dvě. Život na císařském dvoře neskýtal mnoho příležitostí stýkat se s matkou. Co se pamatuji, byla odjakživa ráda sama ve svých komnatách, pohroužena do vzpomínek na mládí ve Španělsku. Cítila jsem výčitky dvorské společnosti a mého otce, že porodila jen nás děvčátka a jediný chlapec umřel úplně malý. Otec se nám věnoval víc než matka, ale jeho výchova byla jaksi ženská. Hrávaly jsme s ním na klavír. Stále se považuji za výbornou klavíristku. Tento nástroj mi umožňuje rychle se pohybovat v čase a prostoru, vyhovuje tím mé dyna-

mické povaze. Učí mě tvořit harmonie z desítek tónů, rychle se rozhodovat a nezůstat v nečinnosti.

Má studia? Dlouhé hodiny náboženství, francouzštiny, latiny. Příznávám, že nemám talent na jazyky, nejlépe ovládám francouzštinu. Studium filozofie mě nezaujalo. Učili mě všeličemu užitečnému pro mladou šlechtičnu, ale pro budoucí rakouskou velkovévodkyni asi dost málo. Učili mě dobří a laskaví muži, vzorní pedagogové, otcové jezuité. Učili mě však podle *Ratio studiorum* platného už před dvěma sty lety. Tady někde je strašný omyl. Trápili mě dlouhé dny a nekonečné hodiny systémem otázek a odpovědí. Venku za okny zámku Favorita létali pestrobarevní motýli, na okenní parapety sedaly sýkorky, sedláci na statcích orali a seli, ale já jsem nevěděla a vlastně ani dnes nevím téměř nic o věcech okolního světa, o přírodě. Jen jsem biflovala odpovědi na otázky, jako třeba: Kde je možno nalézt popis paláce Didony v Kartágu? O kolik roků je starší Metuzalém než praotec Adam? Kdo je *Doctor Angelicus*? Kteří patriarchové žili před potopou světa a kteří po potopě? Jaký je posvátný význam sedmičky?

Vdala jsem se v devatenácti, a nebýt mých vychovatelek, nebyla bych věděla, jak probíhá svatební noc. Drželi mě v izolaci, ve strachu ze hříchu, ale nepoučili mě, jaký rafinovaný život se vede na jiných panovnických dvorech. O volnosti mravů ve Versailles, v Petrohradě či v Londýně jsem se dozvíдалa jen pokradmu od dvorních dam, z klepů našich vyslanců a z vyprávění svého Františka, který nějaký čas pobýval na anglickém dvoře. Ne, nikdo se o mně nemusí bát. Víra je ve mně zažraná jako rez a s roky se upevňuje. Mě žádné frivolnosti nevyvedou z rovnováhy. Nepotřebuji je. Harmonické manželství a láska, kterou mě obohacuje každý náš den, je nejlepší lék proti lehkosti mravů. Proto si nesmírně cením svého milovaného a přála bych i své sestře, aby se také tak dobře vdala.

Musím se poradit, jak by se dal zlepšit systém vzdělávání. Nejprve u šlechty, ale postupně se musí jít i níže, k měšťanstvu, k selskému lidu. Co by bylo platné, kdyby někteří byli vzdělaní, ale poddaní by byli odkázáni na pohádky, na špatná nedělní kázání a čarodějnictví? K čemu nám bude rozkvět věd, když většina našich poddaných neumí číst a psát? Jak by mohli zacházet s nástroji a vykonávat složité práce v dílnách, když neporozumějí základním pojmům?

Velkým cílem našeho století je dát vzdělání našim národům a to je společný cíl vlády.

(Tajným písmem):

Byla jsem za svým nejdražším. Nestačila jsem se na nic zeptat, protože ke mně byl mimořádně něžný. Potom za mnou přišel a velmi dlouho jsme se milovali. Jsem šťastná. Myslím, že jsem znovu počala.

*

„Tak sesedat, pane vojáku,“ zavolal v Antolu u Banské Štiavnice preňčovský sedlák, starý Jano Macháč. „Do města už nemáte daleko, já musím pro náklad do hutě.“ Ignác Kollár popadl batoh, nasadil si třírohý klobouk a oprášil bílý kabátec od slámy. Seskočil z žebříňáku a protáhl se. Jen dobře, že Prenčované, Krupinčané a další z okolí Štiavnice neutekli na Dolní zem, do Bačky nebo do Banátu. Neví jinak, jak by se sem nahoru vydrápal. Koně prodal už u Budína, v čardě potkal správce jakéhosi grófa. Měl plné kapsy tolarů, říkal, že je ve službách Grasalkovičovců, prodal dobře panské zrní a rád odkoupil dobře vycvičeného vojenského plaváka. To z Ignáce na krátkou dobu udělalo boháče. Potřeboval peníze, aby se uživil v době vojenské dovolené. Landauův pluk se na rozkaz z Vídně stěhuje na sever, generálové s Turkem uzavřeli mír. Zlý mír, po výprasku, ale přece jen mír. Dřív než v říjnu

ho zpátky k pluku nezavolají. Zatím si bude žít ve Štiavnici nebo v Bystrici, tam by podle posledních zpráv měl mít rodiče. Netrápilo ho, jak do té doby zase sežene koně.

Starý Macháč jen vyvalil oči, když mu dragoun beze slova vyplatil požadovanou sumu. Odsypal peníze z panské kožené tobolky, byla zdobená jakýmisi divnými zlatými a červenými ornamenty (dar paní Zorici), dokonce mu přidal i hrst pravého tureckého dohánu. Starý, kdybys tak tušil, z jakých kapes tabák pochází, ani by ses ho nedotkl. Dragoun Ignác Kollár chodíval večer s ostatními po bojišti a na plukovníkův rozkaz sbírali všechno cenné. Probírali kapsy mrtvých Turků, brali vše, co se dalo použít. Ti otupělejší se chovali jako praví hrobaři, svlékali mrtvoly, brali nejen zbraně, ale stahovali ze ztuhlých nohou měkké boty, povolovali opasky pobité ornamenty. Většinou ve dvojicích vojáci obraceli nebožtíky, stahovali z nich šaty a pořád si museli zacpávat ústa nebo nosy. Ignác si navlékl přes ústa hadr, protože přes den bylo dusno a některá těla už opuchala a smrděla na omdlení. Nejednou se poprali přímo nad těly, to když se najednou dva natáhli pro stříbrnou tepanou tabatěrku tureckého důstojníka. První a nejbohatší úlovek měli hlavně císařští důstojníci, ti se vyrojili na bojiště hned po bitvě. Na vojáky zůstalo paběrkování na chudácích nebo na mrtvolách, které se válely v krvi a výkalech, důstojníci si nechtěli umazat ruce.

„Poníženež se klaním, pane důstojníku,“ lichotil Jano Macháč z Prenčova, „zůstávejte sbohem a dlouhý život.“

Stařec se vystrachal na kozlík a šlehl po volech. Ulehčilo se mu dvojnásobně. Měl dobré peníze, jež se vyplácejí vojákům, a navíc se vojáka zbavil. Mít v dnešních časech poblíž sebe vojáka není nikdy dobré. Nikdy nevíš, co ti voják vyvede, k čemu tě přinutí. Když ho napadne nasadit se do tvého domu, sbohem ženo, domácí zvěři, nevěsto, slanino na půdě i kořalko v komoře. A ještě nevíš, zda ti takový panák

nepřivede na krk verbíře, nezapiše do seznamu tebe, synka, bratra nebo souseda, a neštěstí je hotové. Pak už se jen rozluč, Boží stvoření, s domovem nadosmrti. Smrt je vojákovi přirozeností, tak jako sedlákovi letní bouřka před žatvou. Smrt je vojákovi řemeslem.

Dragoun Ignác Kollár tedy vykročil po antolské cestě rovnou vzhůru. Poctivě si zašlapal, než uviděl z úpatí doliny město jako z pohádek *Tisíce a jedné noci*. Rozložené po úbočích, hrdé věže rozsypané nalevo i napravo trůnily na zeleném pozadí jedlových kopců. Pod nejvyšším vrcholem se rozprostíral mohutný hrad, z druhé strany mrkala pevnost se čtveřicí nárožních bašt. Vtom se z pevnosti ozval čtyřikrát za sebou ostrý tón trubky, až se dragoun Ignác vylekal, vzpomněl si na Fera v táboře, a trhl sebou, zda se netroubí budíček. Z nového zámku troubil jakýsi vytrvalec na všechny strany světa, Ignácovi to připadalo směšné právě zde, stovky mil od Bělehradu, krvavého dolního Dunaje a Sávy. Ve štiavnickém údolí byl klid a mír. Slunce opožděného léta zalávalo střechy nespočetných domů. Měděnka vyparáděných věží odrážela záblesky pozdního slunce. Za městskými branami na dolním konci klapaly rumpály a hřmotily výtahy, bokem se vršily hromady hlušiny. Banská Štiavnica žila zdánlivě v klidu a v práci, těžní a kostelní věže tu žily svorně vedle sebe podle starého pravidla: *Ora et labora*.

No a v tomhle velkém pokojném mraveništi by měl studovat u *patres jesuitarum* bratříček. Poznám ho po tolika letech? Narostly mu vousy, nebo chodí jako studiosos pečlivě vyholený a vystříhaný, tak jak příkazují páni profesori?

Dolní městskou branou lehce prošel s propustkou od císařsko-královského pluku hraběte Landaua, malý hajduk se mu uctivě uklonil, až se mu ohryzek rozlital jako nějaký šperk. Ignác Kollár minul kostelík svaté Alžběty a krácel hlavní ulicí, stále do kopce, až do samého středu města. Napravo rozložitý

německý kostel, nalevo hrozivé zdi komorního dvora, sídla komorních hrobat, která spravují horní erár až z Vídně. Na ulici bylo rušno, přešel lidí: měšťané s manželkami a dcerami na nákupu či nastrojených na večerní litanie, studenti a služky, kam oko dohlédne. Jen dělný lid, horníci a hutníci, jaksi vidět nebyl. Možná se po poledni neobjevovali, možná byli ještě pod zemí, nebo se už rozlezli po chudých chalupách za hradbami města. Ignác nevěděl, na co se dívat dřív. Vyfintěné měšťanské dcerušky s podivnými provázky na hlavách a se širokými sukněmi (chtěly napodobovat krinolíny, povolené jen šlechticům) zametaly prach z chodníků. Poskakovaly, až se jim sukně trhaly na vyčnívajících kamenech dlažby. Na vysokých botičkách poskakovaly po kočičích hlavách kamenné dlažby jako kozy. Chtěly vypadat důstojně, ale studenti se za jejich zády řehotali a pískali na ně. Někteří se smíchem napodobovali chůzi slečinek, jejich boj o rovnováhu a problémy se sukněmi.

O to živější a přirozenější se Ignácovi zdály služky. Byly jich tu celé regimenty. Zdravé s červenými líčky, nalitých tváří, prsy a zadečky i bez polštářků a tajných krinolín. Studenti tyto venkovské dívky pronásledovali s velkým potěšením. Štípali je do lící, plácali po zadnicích, házeli jim do živůtků mentolové bonbony, praženou kukuřici, ba i kamínky. Patřili k sobě, jeden bez druhého nemohli být. Potřebovali se navzájem, přes den svými drobnými šarvátkami, po nocích lehoučkou láskou, obohacovali se a zároveň i proklínali následky svých vztahů. Chlapci v objetí služtiček vzpomínali na své vesnice, rodné kořeny, zatímco dívky mezi laskáním získaly vědomosti z jiného světa, pochytily sem tam latinskou větičku i právnickou formulku, německý název důlního stroje nebo klevěty ze světa.

Ignáci Kollárovi se zastavoval dech nad takovým množstvím žen. Všechny ty ubožačky z okolních vesnic byly půvabné, měly štěstí, že se sběhly do královského města Banské

Štiavnice, jedné z pokladnic monarchie. Nebýt města a jeho nesnesitelné žravosti, neuživily by je ty flíčky políček v kraji, který vypadá jako pomačkaný papír, kousek vodorovné plochy v něm nenajdeš. Už starý Jano Macháč Ignácovi za drkotání žebříňáku povyprávěl, co trápí vesničany. Nenažranost klášterů, jedni robotují pro Svatý Kříž, druzí pro Svatý Benedik, další vesnice pro Kohárovyce a část vesnic je v poddanství města. Dívka v panském domě ve službě je o jeden hladový krk méně na vesnici, může si udělat i lepší známost a unikne tak poddanské robotě, navíc donese domů zprávy o možnostech výdělků. Snad si vymůže robotu u některého z řemeslníků, pochyť alespoň pomocné práce. Jiní sní o dílnách, kartounkách, které se už rozmohly v kraji. Tam najdou práci stovky dívek, žen a hladových dětí. Někteří zase pracují doma v chalupách pro vzdálené faktory a každý měsíc s nadějí čekají na jeho návštěvu.

V tento blažený zářijový podvečer ve Štiavnici jako by nebylo mraků ani starostí. Rozveselený Ignác Kollár se prodíral až k radnici. Odbočil nahore u slovenského kostela na rynek, kde měla být kolej *patrum jesuitarum*. Nervózně se rozhlížel, až ho hlava rozbolela. Hleděl s napětím do chlapeckých tváří, hledal tvář svého bratra. Několikrát se zarazil, zaváhal, ale jeho oči nedostaly odpověď. Prohlížel si jejich tváře. Byly bledé, trochu neduživé od ustavičného čtení. Mžourání do svíček jako by jim vyklovalo oči, někteří je měli tupé jako na nových sochách. Jen pomalu se plnily jasem ulice.

Nenacházel Adamovu tvář a zesmutněl. Pomalu ho začaly zlobit rozjívené tvářičky mládenců, jejichž jediným soužením je kručení břicha ze slabé stravy školní kuchyně nebo memorování tří stran latinského textu nebo odmítnutí pozvání k tanci od nějaké milostivé Amálky na nedávný majáles. Vás tak nahnat a postavit do řady, strčit vám do ruky *tercerolu* s bodákem, jezdeckou pistolí, ze které je nedejbože

nutné včas vystřelit, i když zvlhl prach v pánvičce, a důstojník ti takovou ubalí, že padneš tváří do bláta. Vás tak postavit do dvou řad, na povel první poklekne a nad hlavou ti zasviští kamarádova kulka a pak NA ZTEČ a jdeš krokem jako beran, plec vedle plece proti takové stejné řadě, která se blíží z protějšího kopce, počítáš, kdy se srazíte a co bude potom...

„Čím posloužíme?“

Starý pedel ve špinavé kutně vypadá jako člověk, který zná odpověď na každou otázku. Oči má živé a pichlavé, zorničky zúžené, jako by nikdy nepřečetl jedinou knihu v životě.

„Hledám svého ctěného bratra, Adama Františka Kollára, rodem z Terhové, Trenčínská stolice.“ Vydechl. Co když tu Adam není, co si počnu? Musím tu přenocovat.

„Mladý pán Adam František Kollár neráčí být ve studovně. Nejspíše ho najdete s mladým panem Maximilianem Hellem u pana profesora Mikovínyho.“

„Jen se najezte, pane vojáku,“ pobízela ho hospodyně u Mikovínyho. Odkrajoval si z prorostlé slaninky a zajídal posolenou cibulí. Adam ihned přinesl holbu vína, jistěže na účet pana Mikovínyho. Přátelsky a srdečně ho přijali všichni, jak bývá ve slovenské krajině zvykem.

„Budeš spát v mém pokojíku na Steingrubnu,“ šeptal mu bratr. „Potom si povídáme.“

Adam Kollár sice vyrostl, ale chlapecká tvář mu zůstala. Široká tvář, energická brada a pěkná ústa, jako všichni Kollárovci, černé obočí a směle vysoko posazené přímé oči. No Adámku, za tebou se pěkné Štiavničanky jistě točí. Ignác žvýkal a stále nemohl odtrhnout pohled od bratra. Adam v sobě nezapřel sedláckého synka, byl vysoký a dobře rostlý, pohyboval se trochu pomalu. Adamovi bylo dvacet dva let, a jak Ignác z řeči vyrozuměl, končí studium v koleji společně s Maxem

Hellem, je už novicem společnosti a oba, jak se zdá, mají namířeno dále studovat. Profesori je rádi doporučili.

Ignác Kollár v kuchyňce dojídal večeři. Najednou se dodatečně začal bát rozhovoru s Adamem. Adam byl proti němu usmrkanec o osm let mladší, Ignáce však píchlo u srdce, když viděl, jak vážně se vzájemně poslouchají ti v Mikovínyho pracovně. Slyšel rozvážný hlas mladého Hella, svého bratra a viděl, jak Mikovíny pozorně sleduje výklad obou studentů a navazuje na jejich podněty. Rozhovor měnil téma na téma, Ignác byl jako v jiném světě. Neminula ani hodina a duše se mu otvírala, do mozku mu zavál čerstvý vzduch a podkrýval nikdy netušené výšky. Pro tamty v pracovně neexistoval čas a denní povinnosti. Mluvili, klábosili bez ohledu, zda mohou mít na probíraná témata nějaký vliv. Adam posléze bratrovi svěřil, že právě pro tato odpoledne a večery si zamiloval nový život. V diskusích, nejen v hlučných a drsných žertech, mohli mládenci ze sebe vydat vše, co dusili v nezáživných hodinách ve škole, při biflování otázek a odpovědí.

Ignác dojedl, odsunul od sebe talíř a pečlivě zamotal chleba do utěrky. Vstal od stolu a zamířil k pootevřeným dveřím pracovny. Byl v kuchyni sám, hospodyně vyběhla na dvoreček. Zarazil se u dveří, před nízkou veřejí. Zpoza dveří uslyšel svého bratra, jeho pisklavý a trošku nepříjemný hlas. Ignác Kollár znehybněl před okovanými dveřmi špinavohnědé barvy, strnul. Jako by měl vstoupit do tajemné komnaty. Zmocnil se ho úžas. Přemýšlel. Co jsem já? Třicetiletý voják, odvedenec, pět let plnoprávný dragoun, voják první třídy, jak hřměl plukovník Landau, jak vykřikovali i jeho němečtí a maďarští šlechtičtí důstojníci. Prošel jsem kus světa, a když mi osud dopřeje, projdu ještě další kus. Viděl jsem mnoho měst a vesnic, spal s mnoha ženami a poslal jsem z tohoto světa pár lidí. Dost lidí. Nikdy jsem je nepočítal, ale prsty dvou rukou

by na to asi nestačily. Vždy jsem si myslel (tak mě i učili), že císařova armáda, odchovaná skvělými tradicemi a hrdiny, jako je princ Evžen Savojský, je cosi víc a je hodnotnější než vše ostatní v našem mocnářství. Ba, že je císařská armáda jedna z nejlepších v Evropě, a tedy i na světě. A já, sedlácký synek Ignác Kollár, jsem kolečkem v této mimořádně zázračné mašině. Mám být za co vděčný, důstojníci mě naučili číst i psát. Vojsko ze mě udělalo člověka, stojím výš na žebříčku než moje matka nebo otec a moje vesnice, moje rodné údolí. To jsem tedy já, Ignác Kollár, dragoun císařsko-královského pluku pana z Landau. Ne nevolník, ale příslušník armády. Ubohý a bitý, ale přece jenom o něco víc.

Jenže za dveřmi je můj bratr Adam František, chlapec z naší krve, z jedné matky. Zanechal jsem ho tu jako usmrkance, tehdy chodil do jednotřídky na banskobystriickou faru. Nebyl dál ve světě než s rodinou z Terchové do Banské Bystrice na faru a odtud do koleje ve Štiavnici. A přece ví o světě víc než já. Mysl se mu s lehkostí pohybuje po cestách mně neznámých. I když je o mnoho mladší, vynikl vysoko nad tu naši ubohost. Asi bude za několik let studovat na univerzitě a rok od roku bude znamenat víc. Už dávno není nevolníkem, je svobodnější než já. Brzy mě už předběhne.

Ignác Kollár s předčasně zvrásnělou tváří vojáka stál zahnaný před dveřmi komnaty poznání. Jako by něco pochopil, ale bylo už pozdě.

Odhodlal se vstoupit a po chvíli ztratil zábrany. Přítomní si se zájmem vyposlechli jeho informace o jihu. Ptali se ho, jak vypadá Dolní zem, jak maďarští sedláci pracují na nekonečných lánech polí, co se děje v pohraničních oblastech, v Banátu, v Bačce, v Srbsku. Jak tam došli i osadníci od nás z Horní země. Jak tam žijí. Vyprávěl o katastrofě, kterou skončila tříletá výprava proti Turecku pod vedením lotrinských princů,

jak je odvolali do Vídně, takže generálové zůstali osamocení a bez instrukcí.

„Víte, že maršála Wallise dal císař uvěznit na Špilberku? Ztratil Bělehrad, vždyť to je zločin,“ vyprávěl profesor Mikovíny.

Ignác Kollár přikývl. V pluku z toho bylo vloni velké pozdvižení, když se dozvěděli, že i generála Neipperga zatkli a odvěkli na Špilberk.

„Ještě nejlépe z toho vyvázl maršál Seckendorff. Sám princ Evžen ho kdysi určil jako svého nástupce. Toho vyšetřují ve Štýrském Hradci.“

„Zaslouží si to,“ odpověděl Adam Kollár. „Promarnili všechno, co za předchozí léta osvobodil od Osmanské říše princ Evžen. Podepsali Bělehradský mír bez vědomí dvora.“

„Co si o tom myslíte? Opravdu si to zaslouží?“ obrátil se Hell na Ingáce.

Ignác se pustil do vysvětlování problémů rakouské armády, jak je znal z vlastní zkušenosti. Sám však nevěděl, zda bránit pomyslnou čest armády a zastávat se generálů, nebo nadávat na vídeňský dvůr, kde rozhodují diletanti. Ale to neříkejme příliš nahlas.

Na stole byly rozházené mapy a zeměpisné knihy. Profesor Mikovíny připravoval nové mapy do jakési knihy.

„Lenost a těžkopádnost jsou nemoci našich zemí,“ řekl. „A přitom máme tolik nadaných hlav a pracovitých rukou. Třeba zrovna ctihodný Samuel Timon. Slovenský zeman. Nedávno umřel v Košicích. A jaká práce po něm zůstala: *Místopis nejvýznamnějších měst a městeček Uher*. Zmapovat a popsat musíme naše kraje, naši vlast. Udělat inventuru základů, z kterých vycházíme, z jakých základních kamenů, a potom začít směle stavět. I vy byste mohl, pane Ignáci, pomoci. Psát si, kreslit, zaznamenávat všechno, kudy chodíte, jaká města a osady projdete. Musíme vědět, kdo jakým jazykem mluví,

znát jeho zvyky. Po osvobození jižních oblastí od tureckého panství se mění tvář celých Uher. Ctihodný Matěj Bel z Bratislavy na to upozorňuje. Jaké jsou vaše zkušenosti, pane Kolláre?“

Ignác byl polichoceny. Začal vyprávět o lidech, které potkával na jihu, jakou řečí mluví (bolestná vzpomínka na Zoricu).

„Říkáš, že jsi skoro všemu rozuměl?“ Adam byl nadšený. „Tedy nářečí jižních Slovanů jsou nám lehce srozumitelná. Jaká radost ověřit si to z úst vlastního bratra!“

„Náš Adam je fenomén na jazyky,“ zasmál se Hell. „Hned si vás vezme do parády, budete mu muset napsat všechna slovíčka, která jste si zapamatoval. Hned vám sestrojí nejen slovník, ale i gramatiku.“

„A co že to není velká radost? Vždyť si uvědomte, pánové: s uhersko-slovenským nářečím se lehce domluvíš v Polském království až u Severního moře, v nejvzdálenějších končinách ruského impéria, skoro po celém našem mocnářství, ať už v zemích Království českého, ve Slezsku, nebo na jihu. Od moře k moři. Ukažte mapu. Hle, tu je Adriatik, tam jsou kmeny Chorvatů, Slavonů, potom Bosna, těžce zkoušené Srbsko a nakonec úplně dole pod tureckým jařmem Černohorci, bratři Bulhaři až skoro k Cařihradu. Jaký mohutný prstenec slovanské řeči! Vždyť je to druhá latina nebo francouzština! Jak málo víme o sobě.“

Víno bylo skoro vypité a venku se setmělo. Pan profesor Mikovíny projevoval stopy únavy. Maximilian Hell začal něco o praktické potřebě německé řeči. Ignác mu bezděky přisvědčil. Jak jinak se dá velet v císařské armádě? Rozkazy dávají důstojníci a jejich řeč tu převládá. „Nad citem vítězí pragmatismus,“ dovozoval Hell. Být slovanskou řečí nadšen, to nepomůže.

„Co vlastně dnes znamenají slovanské kmeny? Kromě ruského carství vůbec nic. Polské království je v rozkladu a ve

společné dynastii se Saskem. Většina vzdělaných slovanských národů je v našem mocnářství. Hle, České království, hle Chorvatsko-Slavonsko. Rakousko osvobozuje další slovanské kmeny na jihu. Jsme jedna společná vlast se společným zájmem.“

„Ne všechny kmeny mocnářství si toto myslí. Vezměte si názory některých maďarských profesorů. Takový Bencsik!“ vykřikl Adam Kollár. „Ten nevidí v rakouském mocnářství svou vlast a Slovanů v lásce nemá. Tito lidé to nepochopí.“

„Když nepochopí, Vídeň je to naučí.“

„Tato Vídeň těžko,“ povzdechl si Mikovíny. „I tam se čeká na nový a čerstvý vítr. I tam se musí přemýšlet do větší šíře, nejen z hlediska dynastie.“ Obrátil se ke Kollárům. „Abyste mě nepochopili zle, páni bratři uhersko-slovenští. Hlavní problém mocnářství nevidím v řeči. My potřebujeme rozvoj řemesla, obchodu. Potřebujeme volný pohyb výrobků. Potřebujeme nové dílny, abychom nemuseli všechno zboží dovážet za drahé peníze. Zakázat přepych, dovoz šlechtických nesmyslů a hraček, voňavek, neuvěřitelných látek, parády pro ženy. Nevyhazovat státní peníze na šperky, parádní hodiny s pohyblivými panáčky a na další zbytečnosti, ale kapitál vložit do nových manufaktur. V Čechách a ve Slezsku se už zakládají velké dílny podle anglického vzoru. V jedné manufaktuře se vyrobí bot, nádobí, porcelánu nebo látek více, než co kdysi vyrobili naši příštípkáři v ceších celé župy. Znáte manufakturu na sukno v Bystrici? Zdá se, že někteří nejvyšší už to pochopili. Slyšel jsem, že se obzvláště činí pan velkovévoda František Lotrinský, který na císařských majetcích dává práci lidem, a tím se lid učí i novinkám strojírenského průmyslu. V Šaštíně už čtvrtým rokem prosperuje císařská kartounka.“ Mikovíny rozhodil rukama a ukázal na město, první světla se v něm již rozsvěcela. „Jaké to bohatství dobývají naši horníci zpod země. Tento rok bude mimořádně úspěšný. Mluvil jsem

s hrabětem, vedoucím komory. Podle propočtů dostane v letošním roce vídeňský dvůr z banskoštiavnických a kremnických státních dolů dva a půl tisíce marek čistého zlata a více než devadesát dva tisíc marek stříbra!“

„Ale to je skoro polovina příjmů dvora!“ vykřikl Max Hell.

„Téměř tři čtvrtiny příjmů z ražení mincí v celém mocnářství pochází z uhersko-slovenských dolů, milý chlapče. Představ si, kdyby se jen část peněz vložila do sestrojení nových strojů, na školy, na výzkum, a to už nemluvím o zlepšení životních podmínek horníků, vždyť z té bídné mzdy se mnozí ani uživit nemohou. Jejich cechovní pokladny organizují pro ženy a děti domácí předení.“

Ignác Kollár hleděl na chladného Mikovínyho jako očařovaný. Panebože, nikdy mě nenapadlo, odkud se berou peníze na zbraně, mundúry, střelný prach, měděná děla, koně, povozy.

„Jaké to bohatství pochází ze slovenských krajů, a my si ani neuvědomujeme, co vlastně jsme!“ zvolal Adam. „Jako by národy, celé země mocnářství spaly, uzavřené do své chudoby, a neviděly výzvy nového věku! Jen občas se někdo ozve, zakvílí, zamyslí se, z jakých kořenů vyrostl. Ať už Maďar, Němec, Slovan. Ozve se knihou v latině a vyvolá bouři protestů od ostatních. Jeden se ozve spisem, a tři okolo se urazí. Každý hloubá v dějinách svého kmene a nachází, oč je starobylejší než druhý.“

„Ubohý Samuel Timon, bratr jezuita z Košic, by za Slovák vyhlásil i Jupitera,“ smál se Mikovíny. „Četli jste *Imago antiquae Hungariae*? Panonie prý vznikla od slovenského slova pán.“

Adam Kollár se zarděl.

„Páter Timon možná v polemické horlivosti přestřelil, ale jeho *Obraz starých Uher* je pro nás uherské Slováký neocenitelná kniha, pane profesore! Sám pochybuji o Timonově

názoru, že Slováci jsou potomky Kvádů a že byli pod nadvládou Mojžíra a Svatopluka, kteréž si náš lid dodnes uchoval v paměti. Ale sám s pohnutím čtu Timonovy řádky o přínosu Slováků pro uherský stát. Jaké sebevědomí nám dodává! Naši lidé tu nejsou hosty, ale jsou stavitelé společné vlasti. Zde vidím přínos učeného pátera Timona, proto si vážím neznámého odvážlivce ze slovenského rodu s jeho brilantní *Apologií*, proto se skláním před velkou ozdobou Uher, před Matějem Belem, i když je protestant.“

Bencsik, Timon, autor *Apologie*, Bel. Hlavou Ingáce Kollára létala neznámá jména. Do dnešního dne je neslyšel. Přece však vyjadřovala nepokoj, jakého byl náš dragoun každodenně svědkem v různých koncích mocnářství Karla VI. Léta byl svědkem, jak se národy míchají ve velkém měděném kotli. Mluví svou řečí, ale učí se řeči sousedů. Když si náhodou hned nerozumí, pomohou si německým nebo latinským slovem. Všichni to tak dělají. A hlavně vojáci, sesbírání ze všech koutů a z nejbídnějších poměrů. Učí se řeči pánů, aby se udrželi. Jen ve zlosti, při hádce, opilství, při zjevné nespravedlnosti a urážce si voják vzpomene na rodnou řeč. Zvedne se mu v hrudi jakési podivné podvědomí, neslučitelné s jednotnou službou důstojníkovi, plukovníkovi, císaři. Po svém si odplivne a zaláteří, prokleje řeč svého druhu nebo řeč důstojníka. Až když se mu křivda stane pětkrát, desetkrát, začne zevšeobecňovat. Plukovník dal vloni na podzim prohnat uličkou a rákoskami zbit chyceného zběha Branka Lukiče. Chytili ho v rodné vesnici. Ignác Kollár byl v eskortě, která vedla zbitého chorvatského chlapce do basy. Lukič cestou omdlel. Na slamníku ho museli polít vědrem vody, aby se probral. Nevnímal nic, ani vlastní tělo rozbité na krvavé pruhy, jen plival krev a hleny a sténal: „Ten prokletý německý pes! Zkurvenej Němčour!“ Do smrti bude nenávidět Němce nebo Rakušany. Zajímavé. Přitom jsme ho mlátili všichni.

Chtěl o tom příběhu mluvit, ale nakonec to vzdal. Štiavničtí páni mluvili hodně německy a mohli by se urazit.

„Dáme si ještě džbánek vína?“

Ignác měl chuť i peníze, ale Adam odmítl.

„V žádném případě. Uctivě děkujeme, pane profesore.“

„Šetříte se na Salamandří průvod, pánové?“

Max Hell se usmál:

„Málem bychom zapomněli. Taková příjemná studentská maškaráda, všichni se na ni těší každý rok. Jen kdyby se nápady tak často neopakovaly.“

„Berete svůj budoucí duchovní stav příliš vážně, pánové. Jste ještě mladí a neměli byste zavírat oči před radostmi světa.“

Ignác Kollár nadšeně přisvědčil. Jen oba pobledlí studenti se zatvářili kysele.

Potom se Adam naklonil k bratrovi a pošeptal mu:

„Pojď, bratříčku. Musíme si ještě pořádně popovídat.“

Na úzkých dřevěných schodech je zarazil ostrý vzduch. Nebe bylo plné hvězd. Maximilian Hell si protřel oči a zvedl hlavu.

„Vidím, že dnes nebudu spát,“ zamumlal. „Čeká mě Cassiopeia.“

„Max má doma dalekohled. Chtěl bys vidět zblízka hvězdy?“

„Moc rád.“

„Zítرا k tobě přijdeme, Maxi.“

„Doufejme, že nebude pod mrakem. Zůstávejte s Pánem Bohem, pánové.“

*

V tvých unavených očích jsem viděl otázku, Ignáci. Nepoložil jsi ji při důležitých a milých rozhovorech, jaké jsou souzené jen bratrům, spojeným vinou odchodu a útržky dětství. Potichu jsme si povídali nad ztichlým zlatým městem. Byl jsi opojen zvukem rodné řeči, po pár slovech jsem ti vrátil její

měkkost. Získal jsi zpěvavý přízvuk, tvůj jazyk našel dávné mezery a nepopsané sklony ve vlastních ústech. Sám jsi začal mluvit, aby ses slyšel, nejkrásnější odměna neznámému bohu národů. Vychutnávali jsme svou rodnou řeč jako nejlahodnější víno, převalovali jsme ji v ústech a vydechovali její půvab, objevovali její pradávné zákony, vymodelované tisícerými ústy, vybroušené ostrými jazyky. Obsah našich rozhovorů jako by se vytratil, zastínila jej forma. Ve chvíli, kdy se nám zdálo, že jen posloucháme, uslyšeli jsme zdáli hlasy rodičů. Úsečný, vysoký hlas matky, otcův tahavý, zastřený hlas. Báli jsme se mlčení vzpomínek, abychom neztratili vnitřní rytmus společného mládí a nezahnali rodnou Terchovskou dolinu do mlhy, kde živé už nikdo nepotká. Návrat vysvobozený řečí, ale oba víme, že se nikdy nevrátíme.

Teď ti zčásti odpovím na nevyřčenou otázku, můj moudrý starší bratře. Od chvíle, kdy ses dozvěděl, že jsem v Tovaryšstvu Ježíšově, spadl mezi nás neviditelný závěs. Tkal ho tvůj strach (nerad bych ho nazval úctou) z nepoznaného stavu, který byl podle tebe souzený vždy jen lidem daleko od nás. Tkaly ho tvé zkušenosti ze života, kde se neplýtvá lichotivými přívlastky při označování řádu, ve kterém jsem společně s Maximilianem novicem. Tkala ho pochybnost, zda tvůj bratr z chudobné slovenské Terchové, tak zvláště proslavené zbojníkem (naš otec ho viděl viset popraveného za žebro), bude schopný a hodný být v intimních službách vyšších sil. A ještě tu je tvůj přirozený odpor k mému vzestupu, protože jsi o mnoho starší a zkušenější. Jsi voják, což znamená, že jsi do jisté míry i pomocníkem Božím, protože komu jinému je dáno právo beztrestně rozhodovat o životě a smrti jiných lidí než právě vojákům? Již od dob starověké Sparty a Alexandra Velikého až po vojáky prince Evžena uplatňujete toto své právo a do dnešního dne vás nesoudila ani neodsoudila žádná pozemská moc. Soudí vás sama náhodná Smrt, naše velká

a blažená paní, záruka veškeré spravedlnosti, naše půvabná družka, zdomácnělá v nových barokních a rokokových chrámech a klášterních chodbách.

Především ti musím vysvětlit, že můj současný stav a cesta, po které jsem vykročil, je jen určitým důsledkem našeho původního útěku, našeho počátečního rozhodnutí. Dokonce ti otevřeně řeknu: tvůj odchod z domova mi dal příklad a naznačil řešení. Ignáci, dal ses bez velkých nářků naverbovat a s úsměvem jsi vstoupil do jistě nelehkého dobrodružství válek osmnáctého století. Tím, že ses připoutal k širšímu společenství, ses osvobodil. Věř, že ani já jsem nekonal odlišně. Oba jsme ze zoufalství opustili rodné hnízdo a vědomě jsme místo poddanství Thurzovcům zvolili poddanství mnohem širší, které nás přivede na úpatí hor, po nichž toužíme, protože v nás ještě nevymřela lidská příčinnost.

V našem století chodí po vesnicích a městečkách dvojací verbovníci. Jedni hledají nové pěšáky, granátníky, vozataje, kavaleristy, dragouny, švališery, husary nebo hulány. Kandidáti musí být zdraví a musí mít požadovanou výšku. Chodí i druzí verbovníci po vesnicích, osadách a samotách. Dívají se po krátkozrakých, tichých, zajímají je i mrňousové a nevhodní pro vojenskou službu. Poptávají se pana faráře, kaplana (zároveň učitele) a na jejich doporučení verbuji i jiné. A noví hoši bystré mysli nebudou oporou císařské armády, nebudou mávat meči, střílet z kanonů, ale jejich úkolem bude útočit na lidskou mysl. Budou muset brát do zajetí ne těla, ale duše. Verbíři Tovaryšstva jsou po celém světě, až daleko v Číně a Indii. Pro ně není víra strašidlem starých bab, ale příležitostí k dobytí celého světa. Jestli to nevíš, zakladatelem Tovaryšstva byl voják a šlechtic, i ty máš po něm své jméno. Ve stanovách Tovaryšstva je vojenská disciplína a dokonalá poslušnost. Pravda, od založení uběhla dvě staletí a společnost už dávno není vzorem dokonalé cnosti, ale je silná, vlivná,

nabízí své bohatství každému, kdo se nebojí jít za poznáním. Bratříčku, ať tě ode dnešního dne nijak nepřekvapuje, že snazivý Maximilian Hell, milovník astronomie a fyziky, je jakoby jen náhodou jezuitou, tak jako jsou jezuité mnozí stavitelé, matematici, lékaři (neřeknu, jsou mezi nimi i teologové, jakoby náhodou, aby se neřeklo), a tak jsem jezuitou i já. Ře-hole je dnes tak volná a disponuje tak nezměrným majetkem, školami, kolejemi, univerzitami, že by bylo nerozumné těchto možností nevyužít. V podstatě řečeno ani jinou možnost nemá. Víš dobře, v jaké bídě jsou naši protestantští přátelé a výjimky mezi nimi, jako je už vzpomínaný Matěj Bel, si musí těžce vydobývat právo na poznání v našem mocnářství. U nás v Uhrách je chráněna alespoň některé stavovské svobody, vybojované v rákócziovských povstáních.

Tak, tak, bratře. Loví nás jako ryby, prohlížejí naše čisté řeky a zurčící potoky, házejí sítě do našich jezer, vědí, že jsme napájeni z nebetyčných hor. Hlídnají, kdy kdo z nás vyskočí nad hladinu, aby získal trochu vzduchu za živoření pod hlubokou vodou a kameny nelidské bídy a poddanství. Hop, a už jsi v síti! A jsi rád, že tě chytili. Přenesou tě do jiných vod, vykrmí a ve stříbrem lemovaných nádržkách tě doslova rozvezou po celém světě. Už nikdy před námi nebudou zavřené zlatobílé dvoukřídlé dveře, ornamenty zdobené tepané brány, anglické a francouzské parky, mramorové síně ani bazény s labutěmi. Montesquieu (volně ho čteme jen my, jezuité) kdysi napsal, že povahu našich králů nelze poznat, pokud nepřekonají dvě těžké zkoušky: milenku a zpovědníka. Oba se snaží získat jeho ducha a boj je tvrdý. A ty víš, že mnozí královští zpovědníci jsou jezuité.

Ne, Ignáci, nechci být zpovědníkem žádného krále, nedoufám ani ve snách, že bych se dostal blízko k trůnům. Stačilo mi mládí a pocitěná vůně poznání. Vytrvale se k němu přibližuji. Doufám, že se nemýlím, když řeknu, že jsem ucítil

i jeho první plody. Bratře můj, prošel jsi kus světa a kdoví kam tě za měsíc zavolají, do jakého kouta Evropy tě odvedí. Vládu habsburského rodu je třeba bránit od belgického Nizozemí a nejkrásnějších měst Itálie až po vysněnou Prahu a tobě známý Banát. Obcujeme i bojujeme s křesťanskými národy Evropy, ale i s muslimy. Potkáváš Turka, Araba, Arména i Řeka. Nebo nebudeš vděčný tomu, kdo tě naučí rozumět řeči řeckého obchodníka, perského vyslance? Existuje větší rozkoš než zvládnout vnitřní stavbu řeči, kterou jsi do dnešního dne neznal? Je to víc než umění anatomie. Jazykověda je skalpelem pro anatomii duše. Je uměním navigace ducha, zkoumáním zvláštních plachet a kosatek, které ženou dopředu velkou plachetnici lidského myšlení!

Milý Ignáci, knihy mě už nakazily. Očarovaly mě. Podobně jako možná tebe tajemství závěrů na puškách a pistolích a jejich různé druhy. Dočetl jsem se o francouzském a španělském křesadlovém zámku, ale i o tom, jak je třeba udržovat prach. To vše je umění, které možná nadchlo tebe. I pochody do jiných zemí, dobývání bohatých měst nebo krásných žen, fascinující blízkost smrti. Ignáci, já jsem zajatcem knih, okusil jsem jejich sladkost, omamuje mě vůně tiskařské černě a opylovává mě prach nelistovaných stran. Ochutnal jsem sladkost světa, který se skrývá na stránkách knih. Všichni jsme posedlí nejen Bohem, ale Hellovci i přečerpávacími stroji, Mikovíny mapami a soustavou vodních nádrží okolo Štiavnice, páter Perger stavitelstvím. Vsadím se, že do deseti let postaví na nejbližším holém kopci nad Banskou Štiavnicí takovou kalvárii, že budou slzy ronit společně horničtí páni i hornické ženušky. Nás už odnikud nevyženou, Ignáci. Ze mě zpocený otrok nemilosrdné pudy už nebude. Přísahám v této ostré štiavnické noci, kdy nám svěží povětrí štiavnických hor plní plíce a čistí hlavy, že se už nezastavím. Půjdu dál. Zlomím odpor své lebky, bez cvičení náchylné k přirozené

lenosti, vtluču do sebe stovky stránek, jen abych se dostal dál. Mám slíbeno, že budu moci studovat na univerzitě v Trnavě, a kdoví, možná zakotvím až v cizině. Znají mě všichni důležité tohoto světa. Chodí si nás prohlížet, nás zakřiknuté chlapce ze všech koutů mocnářství, kochají se, co z nás vchovali. Už jsem se stačil vycvičit. Víím, kdy mám být pevný a zpřímá se dívat přicházejícímu do očí. Už víím, že někdy není účelné se krčit a bát. Je třeba zpřímá se dívat, i kdyby to byl sám hrabě Imrich Esterházy, ostříhomský primas. Když se mu zalíbíš, dá ti vlastní zlatý řetěz s diamantem. (Takové o něm jdou pověsti. Pokud nadměrné bohatství nezabije ušlechtilost člověka, dovede ho ke skutkům užitečným pro každého a stane se nedostižným v dobrotě.) Víím, kdy mám sklopit zrak, přiznat pevným hlasem nepoznanou vinu, vyslovit větu lítosti a dát zazářit skromné naději nad sebou.

Proto tě neprosím o odpuštění ani se neomlouvám, můj milý bratříčku. Za několik dní nebo týdnů se rozejdeme. Když Bůh dá, budeme se potkávat, i když jdeme každý svou cestou. Budu se modlit, abychom se alespoň po několika letech sešli zdraví tak jako dnes. O jedno tě prosím: dívej se na mě jako na svůj odraz v zrcadle. Vysvobodil ses svým odchodem z domova, vysvobod' se i dalším životem. Nad vodou, vždy nad hladinou, pořád výš. Po deseti letech služby můžeš velet batalionu nebo kumpanii a jednou musíš být i důstojníkem. Už není před námi zamčených dveří, když jsme jednou vyplavali na hladinu. Budeš-li se bát, brány se před tebou uzavrou a klesneš na dno. Bratře, nauč se myslet, i když ti bude nejhůř. Přepíše ti věty, které u sebe nosím ve dne v noci. Napsal je francouzský spisovatel před necelými sto roky:

*Člověk je jen rákos, v přírodě nejkřehčí, ale myslící rákos.
Není třeba, aby se celý vesmír vyzbrojil, když ho chce roz-
bít: stačí mlha, kapka vody, aby ho zničily. Ale kdyby ho*

celý vesmír rozbíjel, člověk i tak je šlechetnější než síla, jež ho rozbíjí, protože člověk ví, že umírá, a pozná převahu vesmíru nad sebou. Vesmír o tom však neví nic...
(Pascal, *Myšlenky*, 264)

Ignác Kollár však usnul. Neviděl francouzské, latinské a slovenské věty, hlavu měl zvrácenou na slaměném lůžku, ústa bezvládně otevřená a vypadal jako mrtvý. Jen když mu bratr Adam zvedl ruku z podlahy, trhl sebou a začal chrápat.

Adam povzdychl a položil pero. Potichu se svlékl a přivřel okenici.

*

Jaro roku 1740 se v Evropě jaksi opozdilo. Znepokojilo to chalupy, protože zásoby na zimu zmizely a panské sýpky se spěšně zavíraly. Obyvatelé zámků se zbytečně nevzrušovali. Ve zdobených kachlových kamnech se muselo topit o měsíc déle. Zůstalo více času na prodloužený masopust, divadelní představení a vysedávání u oken s knihou v ruce.

Studený duben neznepokojil ani majitele zámku Rheinsberg u brandenburských jezer. Modrýma, krátkozrakýma očima hleděl z okna na vodní hladinu před zámkem, díval se, jak severák bičuje rákosí na druhém břehu a jak se mezi sehnutými vrbami motají sedláci. Nebo jsou to měšťané? Zdá se, že mají na hlavách klobouky.

Zámek Rheinsberg považovali někteří za půvabný a brandenbursko-pruský princ do něj byl zamilovaný. Trávil zde nejkrásnější roky mladého života. Jednopatrová dvoukřídla budova má nároží zakončená dvěma romantickými věžemi. Obě křídla chrání před větry nádvoří, které je odvážně ukončeno balustrádou se sloupořadím. Po balustrádě ve výšce prvního poschodí běží zábradlí a spojuje obě křídla. Kolonádu zdobí schody a vázy. Elegantní schody překlenuly úroveň nádvoří

od níže položeného vnějšího terénu. Před zámkem je kruhová nádrž s fontánou, pečlivě udržované trávníky, za nimiž se třpytí voda. Rovnou ze zámku může panstvo nastupovat do lodiček a poslouchat šplouchání vesel.

Zdáli je zámek Rheinsberg ještě půvabnější. Jako by bezstarostně plul po nehybné hladině a s ním i kus městečka Rheinsbergu s nizoučkým nábřežím, které po obou stranách uzavírají mohutné duby. Korunní princ si zamiloval dílo smělého stavitele Knobelsdorffa, což nebylo bez významu vzhledem k budoucnosti mladého přítele, stejně jako pro budoucnost Berlína a Postupimi, sídel braniborsko-pruských vládců.

Korunní princ Fridrich trávil v Rheinsbergu už čtvrté jaro. Otec mu daroval zámeček, vzdálený asi sedmdesát mil na sever od Berlína, aby se sem uchýlil se svou manželkou, princeznou z Braunschweigu. Princ se vzepřel podobně jako kdysi. Celý Berlín a Postupim klevetily jen o tom, jak se princ vyjádřil, že jestli ho otec přinutí, aby se oženil, nežádoucí princeznu vyžene. Nechci mít za manželku žádnou husu, napsal prý svému příteli Grumbkowovi. Raději umřu, než bych se oženil proti své vůli.

Fridrich samozřejmě nezemřel, oženil se s ní a jako boletné dostal zámek. Měl už za sebou strašnou zkušenost s brutálním otcem. Berlíňané se Fridrichovi nedivili. Měli také své zkušenosti s vypaseným králem z Boží milosti, Fridrichem Vilémem I. Zatvrzelý kalvinista tučně brunátné tváře měl jedinou a nejlepší zábavu: trávil večery v nevětraných místnostech mezi drsnými veliteli berlínské posádky a královskými granátníky, poslouchal sprosté vtipy, všichni ostošest bafali z fajfek a řehtali se. Byl to proslavený „tabákový parlament“ pruského krále, kam nepovolání neměli přístup.

Pro korunního prince Fridricha, jemného flétnistu a nadšeného milovníka literatury, byl Rheinsberg oázou radosti,

kde necítil drsnou ruku Fridricha Viléma. V jednom svůj slib otci splnil: na svou manželku, kterou si vzal z donucení, se jednoduše vykašlal, nechal ji, aby si žila vlastním životem, a sám se v Rheinsbergu obklopil přáteli. Divné byly poměry na dvoře pruského krále ve srovnání s rodinnou pohodou, jaká vládla ve Vídni u dobrosrdečného Karla VI., kde císař hrával se svými dcerami na klavír, vodil je na lovy a zpíval s nimi své vlastní operní árie.

Bylo veřejným tajemstvím, že děti pruského krále hluboce pohrdají svým otcem. Fridrich fanaticky miloval svou sestru Vilemínu, oba sourozenci si navzájem dodávali odvalu ve stínu despotického otce. Když otec přinutil také Vilemínu vdát se proti její vůli, putovaly z Bavorska do Rheinsbergu a zpět předlouhé francouzské dopisy, v nichž si sestra s bratrem svěřovali nejtajnější tužby, diskutovali o nových knihách, o existenci Boží, o lásce. O otci psali jen s obavami nebo s pohrdáním. Fridrich nijak neskrýval svou nenávist a všichni věděli proč. Byl však bezmocný. Zůstalo mu jen blouznění. Prozatím.

Už dvakrát byl starý braniborsko-pruský vládce blízko smrti, ale uzdravil se. Teď od listopadu opět stůně, nařiká na koliku, hemoroidy, svíjí se v žaludečních křečích a má záživací potíže. Schwerin, Hacke, Derschau, důstojníci berlínské posádky, celý „tabákový parlament“, trpí s králem. Trápí je nejistota, co bude dál, dohadují se, jak přelstít následníka trůnu, zasněného flétnistu.

Připravují se? Fridrich hledí každé ráno na hladinu jezera Grinerick, pozoruje, jak voda mění svou barvu. Přišly dny, kdy voda zmodrala, nad nížinou se objevilo jarní slunce.

Korunní princ se také připravuje. V nedobrovolném zajetí v Kostříně měl dost času seznámit se s fungováním správy v braniborském markrabství, seznámil se s úředníky a vojáky z Pomořanska i z Východního Pruska. Braniborsko-pruský stát je malý, jsou to dva flíčky na mapě střední Evropy okolo